

Utvärderingsverkstäder

Stöd för interna utvärderingar

Utvärderingsverkstäder

Stöd för interna utredningar

Per-Åke Karlsson

Februari 2002

FoUväst

© FoU i Väst
Första upplagan maj 2002
Layout: Infogruppen GR
Tryckeri: InformTrycket AB, Göteborg
ISBN: 91-89558-07-3

FoU i Väst
Göteborgsregionens kommunalförbund
Box 5073, 402 22 Göteborg
e-post: fou@gr.to

Innehållsförteckning

Utvärderingsverkstäder – stöd för interna utvärderingar	7
Syfte, frågeställningar och tillvägagångssätt	9
Några grunddrag i utvärderingstänkandet	11
Verkstädernas uppläggning och genomförande	17
Deltagande projekt	17
Rekrytering och uppläggning av verkstäderna	19
Träffarna i utvärderingsverkstaden	20
Deltagarnas erfarenheter och utvärdering	23
Summering	26
Hur har det gått med utvärderingsarbetet?	29
Projekten i verkstad ett	29
Uppdragsfrågan	31
Kunskapsfrågan	36
Bedömningsfrågan	39
Funktionsfrågan	41
Summering	44
Diskussion	47
Om uppläggning och genomförande	47
Vad blev det av utvärderingsarbetet?	49
Utvärderingsverkstäder – en form av stöd för interna utvärderingar	51
Referenser	52
Bilagor	54
– Sammandrag av frågeformulär ”Utvärderingsverkstaden hösten 2000 och våren 2001”	
– Intervjuguide ”Frågeområden för uppföljning våren 2001”	

Utvärderingsverkstäder – stöd för interna utvärderingar

I en utvärderingsverkstad träffas ett antal socialarbetare tillsammans med personer från FoU i Väst för att samtala om hur interna utvärderingar kan genomföras. Verkstaden pågår höst och vår med en hel- eller halvdagsträff ungefär varannan månad. Socialarbetarna kommer från olika kommuner inom FoU i Västs område och har det gemensamt att de har till uppgift från sin arbetsplats att ansvara för och/eller genomföra interna utvärderingar av projekt¹ på arbetsplatsen. Projekten kan vara av olika slag: Regelrätta utvecklingsprojekt med dess kännetecken som en i förväg bestämd projektplan med tids- och personavgränsning och särskild finansiering (Johansson m fl, 2000). Men där finns också de inom arbetsenheten beslutade uppföljningarna av eget (utvecklings)arbete, liksom projekt som syftar till att finna metoder för fortlöpande uppföljningar och utvärderingar i det egna arbetet. Personerna från FoU i Väst bidrar med sina kunskaper och erfarenheter av hur utvärderingsarbete kan läggas upp, genomföras, rapporteras och användas. I utvärderingsverkstaden ska det vara högt i tak och finnas utrymme för dialog och olika infallsvinklar. Utvärderingsverkstaden ska söka följa utvärderingsprocessen över tid, helst från ax till limpa – dvs. från uppdrag och problemformulering över genomförande till rapportering och användning. Utvärderingsverkstaden har som övergripande syfte att utveckla förmågan att i anslutning till det egna arbetet genomföra utvärderingar.

Nationalencyklopedins (1996) ordbok förklarar *verkstad*: "...(*mindre arbetslokal utrustad för hantverksmässiga konstruktions- eller reparationsarbeten (ofta av mekaniskt slag)*)". Vidare skrivs att ordet verkstad används "... överfört som (*plats för*) *skapande verksamhet; diktarverkstad eller författarverkstad...*". En utvärderingsverkstad ska således förstås just i överförd bemärkelse som en plats där utvärderingar skapas, eller konstrueras, i dia-

log mellan deltagarna. Utrustningen behöver inte vara så märkvärdig: Bord och stolar, papper och penna, helst frisk luft och gärna en tavla att skriva på räcker gott. Det viktiga är deltagarnas behov, erfarenheter, resurser och ambitioner. Utvärderingens hantverk utvecklas och tränas genom deltagarnas olika projekt.

Två utvärderingsverkstäder har hittills genomförts i FoU i Västs regi. Den första genomfördes under hösten 1999 och våren 2000. Den finns dokumenterad i en redogörelse " *Utvärderingsverkstad – för att få stöd med att utvärdera sitt eget arbete*" (Karlsson & Värnestig, januari 2001). Utvärderingsverkstad nr två genomfördes under hösten 2000 och våren 2001. Denna rapport omfattar båda verkstäderna och kompletterar, fördjupar och möjligen problematiserar den första rapporten. Rapporten kan dock läsas fristående från den första rapporten.

Jag har, tillsammans med Laila Värnestig från FoU i Väst, ansvarat för och genomfört verkstäderna. Denna rapport utgår från de två utvärderingsverkstäderna och är sålunda en intern beskrivning och utvärdering av verkstäderna. Detta sätt att organisera utvärderingsarbetet är samtidigt enligt traditionellt utvärderingstänkande diskutabelt och ibland omstritt. Till exempel kan förmågan att vara (själv)kritisk ifrågasättas hos den utvärderare som är djupt insyltad i verksamheten. Legitimiteten hos utvärderaren kan undermineras genom den nära kopplingen till det som skall utvärderas. Traditionellt sett menar man ofta att relationen bör vara extern och oberoende mellan det som utvärderas och den som utvärderar för att öka utvärderingens tillförlitlighet och legitimitet (se t ex Vedung 1998). Till denna fråga får jag anledning att återkomma.

Fotnot

¹ Jag benämner för enkelhetens skull de verksamheter som deltog i verkstäderna projekt, trots att inte alla organiserats som projekt i egentlig bemärkelse.

Syfte, frågeställningar och tillvägagångssätt

Denna rapport syftar till att presentera och diskutera erfarenheter från två utvärderingsverkstäder i FoU i Västs regi. Avsikten är att genom dokumentationen sprida erfarenheterna och förhoppningsvis inspirera till liknande aktiviteter som stöd för interna utvärderingar av sociala verksamheter. Jag vill i rapporten peka på såväl förtjänster och möjligheter som svagheter och tillkortakommanden i utvärderingsverkstäderna. För att få ett bredare underlag jag följt upp hur det gick med utvärderingsarbetet beträffande de projekt som var aktuella i verkstad ett.

I rapporten söker jag besvara fem frågeställningar:

- Vad är en utvärderingsverkstad?
- Hur har verkstäderna lagts upp och genomförts?
- Vilka erfarenheter och synpunkter har deltagarna i de båda verkstäderna?
- Hur har det gått med utvärderingsarbetet i verkstad ett och kan spår av verkstaden finnas i vad som blev gjort efter verkstaden?
- Är utvärderingsverkstäder ett bra sätt för att ge stöd för interna utvärderingar?

Till grund för arbetet med rapporten har jag haft ett omfattande material till förfogande:

Deltagarnas skriftliga presentationer av sina projekt (projekt-PM etc) har funnits som ett underlag inför och vid verkstadsträffarna och kunnat användas även som underlag för rapporten.

Inför och efter varje träff i verkstaden har Laila och jag antecknat vad som vi planerade ta upp, liksom vi efteråt antecknat vad som faktiskt togs upp och eventuellt överenskoms, vilket varit värdefullt för att kunna rekonstruera vad som skedde i verkstäderna.

Den nämnda redogörelsen från verkstad ett är ett viktigt underlagsmaterial för denna rapport.

Från båda verkstäderna gjordes såväl skriftliga individuella utvärderingar (genom enkla enkäter) som muntliga i grupp.

I maj 2001 intervjuade jag deltagarna i den första utvärderingsverkstaden utifrån två övergripande frågor: Hur gick det sedan med utvärderingen? Hur ser man idag på utvärderingsverkstaden – betydelse för utvärderingen? Struktureringen av frågan om hur det gick med utvärderingsarbetet har följt de fyra problem – fyra frågor, som all utvärdering har att brottas med (menar jag) och till vilka jag återkommer på sidan 14. Intervjuerna spelades in på band.

Vid dessa sammanlagt 5 intervjuer med 9 personer har jag bett att få den dokumentation från och om projekten som gjorts sedan utvärderingsverkstaden. Dokumentationen är av olika slag såsom; underhandsredogörelser inför utskott och nämnd, slutrapporter av mer utvärderande karaktär liksom formulär (enkäter, intervjuguider) för att samla information.

Det skriftliga materialet, producerat inför och från verkstäderna, har jag flera gånger läst igenom och sökt strukturera såväl kronologiskt som vad gäller olika teman, t ex vad som behandlats vid verkstäderna vid olika tillfällen och hur detta gjorts.

Närmast följer ett kapitel som behandlar några grundbegrepp för utvärdering och uppföljning och där också kvalitetsbegreppet berörs. Hur utvärderingsverkstäderna lades upp och genomfördes behandlas därefter tillsammans med en summering av deltagarnas erfarenheter av att delta. I därefter följande kapitel redogörs för hur det gått med utvärderingsarbetet beträffande projekten i verkstad ett. Slutligen diskuterar jag utvärderingsverkstäderna utifrån rapportens syfte och frågeställningar.

Några grunddrag i utvärderingstänkandet

Att utvärderings- och kvalitetsarbete är centralt inom FoU i Västs verksamhet är naturligt med tanke på den betoning som ges i lagstiftningen att det sociala arbetet i kommunerna ska vara av god kvalitet (SoL 3 kap, 3 §). Detta stadgande har understrukits på olika sätt, exempelvis: Genom Allmänna råd från Socialstyrelsen om kvalitetssystem inom socialtjänstens olika verksamheter, genom ett regeringsuppdrag till Socialstyrelsen om att föreslå hur stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten kan utformas så att socialtjänsten blir mer ”kunskapsbaserad”. Satsningen på regionala FoU-enheter, varav FoU i Väst är en, kan ses i detta sammanhang. På lokal nivå i olika kommuner drivs ett omfattande kvalitetsarbete, där uppföljningar och utvärderingar ofta är viktiga inslag. Ofta förväntas dessa uppföljningar och utvärderingar genomföras av den egna personalen. Utvärderingar av olika slag är ofta ett viktigt led i strävanden efter god kvalitet.

Utvärderingsverkstäder har som syfte att bidra till ökad förmåga att genomföra utvärderingar i anslutning till det egna arbetet. Det kan därför vara på sin plats att här kort ta upp något om centrala begrepp i utvärderingsarbete¹.

Att utvärdera handlar om att söka bedöma värdet av någonting; t ex ett projekt, en arbetsmetod eller en insats. Utvärderingen är *bakåtblickande* på så sätt att den söker bedöma det som inträffat, om än helt nyligen, medan den är *framåtsyftande* genom att den ska ge underlag för det framtida (helst bättre) handlandet. Att lära av systematiserade erfarenheter för att kunna göra bättre, kan sägas vara utvärderingens måtto. Motiven för att utvärdera kan vara många, t ex att utvärdering ska ge underlag för kontroll, utveckling och främjande eller kritik beträffande granskade verksamheter. Ofta är dessa motiv i praktiken blandade; t ex att socialarbetare ser utvärdering som

en möjlighet för att utveckla arbetet samtidigt som den innebär möjligheter för egen eller överordnades kontroll av ändamålsenlighet, resursförbrukning, mm.

Utvärderingsarbete expanderar inom såväl praktiskt socialt arbete som i forskningen. Inom allt fler verksamheter efterfrågas utvärdering och utvecklingen av metoder för utvärdering är snabb. För närmare översikter av olika modeller och tekniker hänvisas till litteraturen. Här ska enbart några grundbegrepp beröras². (Några av begreppen återkommer jag till, utvecklar och exemplifierar i kapitel 5, när jag redogör för hur det gått med utvärderingsarbetet efter den första verkstaden.)

Jag börjar med begreppen process och effekt. När man söker utröna *effekten* av något är man intresserad av i vilken mån insatsen bidragit till den förändring – det utfall som kan identifieras. I verkligheten är detta ofta komplicerat då utfallet, ibland benämnt resultatet, kan bero av mycket och socialtjänsten egentligen råder över, eller kan styra, tämligen få faktorer. Frågan om orsakssamband är komplicerad i praktiken. Ofta kan man inte säkert uttala sig om orsakssamband (kausalitet) utan får nöja sig med att identifiera förändringar. Detta är dock ofta välbehövlig information i det sociala arbetet³. När fokus ligger på *processen* intresserar man sig snarast för insatsen – det sociala arbetet; vari det består, hur det utförs och om det utförs så som man tänkt sig. För ett utvärderingsarbete med nära koppling till praktiken är det naturligt att söka koppla dessa ansatser till varandra, samtidigt som man måste vara medveten om att resurs- och kunskapsrestriktioner innebär klara begränsningar. I de projekt som deltog i utvärderingsverkstäderna intresserade man sig oftast för såväl process- som effektaspekter. I några projekt sökte man kunskap om effekten i olika avseenden; t ex om förändrad livssituation och ökad livskvalitet för mammor blev följderna av medverkan i en föräldragrupp, om snabbare inslussning i arbete för arbetslösa uppnåddes genom en speciell arbetsmetodik. För samtliga deltagande projekt gällde att man sökte ökade kunskaper om sina insatser och hur man utifrån vunna erfarenheter kan utveckla arbetsmetoder.

Lite mer utförligt ska behandlas vem som utför utvärderingar och på vems uppdrag de genomförs. Grovt sett skiljes på externa eller interna utvärderingar. Med *externa* menas oftast att de utförs av någon/några utanför och oberoende av den utvärderade verksamheten. *Interna* utvärderingar är å andra sidan oftast sådana som utförs av personer inne i verksamheten. De projekt som medverkade i utvärderingsverkstäderna kan ses som interna utvärderingar. En liknande tudelning skiljer mellan utvärdering av respektive i det sociala arbetet. Utvärderingar *i* arbetet är således interna och har vissa kännetecken såsom; närhet till det som utvärderas, för utveckling direkt i

arbetet, involvering av de som finns i verksamheten även i rollen som utvärderare. En form av sådan utvärdering är "självutvärdering". Utvärdering av har snarast motsatta kännetecken. Utvärdering av kan ses som den traditionella ansatsen för utvärdering. (Eriksson & Karlsson 1998, sid 25 – 27) Uppdragsgivaren kan vara mer eller mindre intern eller extern. Som den mest interna uppdragsgivaren kan ses den arbetsgrupp som själv kommer med uppdraget att utvärdera den egna verksamheten. Externa uppdragsgivare kan exemplifieras med att Länsstyrelsen ålägger ett av den finansierat projekt att utvärderas. Inom utvärderingsverkstäderna fanns exempel på såväl interna som externa uppdragsgivare, liksom på blandformer.

Hur utvärderingarna genomförs, vilka *tillvägagångssätt och metoder* man använder, varierar. Olika utvärderingsdesigns är möjliga även i praktiken. Men resursrestriktioner gör ofta att situationen blir att "man tager vad man haver". Till exempel tillåter resurserna sällan att uppläggningar med försöksgrupper (där t ex en särskild arbetsmetod prövas) som jämförs med kontrollgrupper⁴. Ofta får man i praktiken beskriva utvecklingen för enskilda fall (personer, verksamheter) över tid och söka värdera den, ibland med resonerande jämförelser med liknande fall.

Även för praktiskt inriktade interna utvärderingar står en räckta metoder för datainsamling till förfogande. Vilka man använder bör givetvis bero på frågeställningens art – vad man söker kunskap om – men beror sannolikt lika ofta på tillgängliga resurser och kanske främst på vad man tycker sig behärska för metoder. I de aktuella utvärderingarna finns exempel på datainsamlingsmetoder som intervjuer, enkäter, dokumentstudier, statistikgenomgång. Graden av strukturering och "förfining" varierar givetvis. Ett viktigt inslag i verkstäderna har varit att diskutera hur underlag på olika sätt kan samlas in för utvärderingarna. Olika sätt för att analysera insamlad information finns givetvis också. Men även här finns oftast resursmässiga och kunskapsmässiga begränsningar i praktiken.

I utvärderingar ligger att bedöma något – utfall, insats, arbetsmetod etc – i förhållande till något. Att göra själva *värderingen*. Det handlar om vad som är utvärderingens bollplank; mot vad man bedömer om en verksamhet, e dyl, ska anses lyckosam eller kanske mindre lyckosam. Frågan kan även kompletteras med frågan om vem som skall/bör göra denna bedömning: Är det involverade socialarbetare som skall göra själva (ut)värderingen, eller är det kanske upp till den politiska nämnden/utskottet? Även här finns olika möjligheter och flera av dessa har behandlats i verkstäderna.

Som jag nämnde inledningsvis i detta kapitel innebär utvärdering att blicka bakåt med syftet att få underlag för ett bättre handlande framåt. Så är åtminstone tanken, men det finns åtskillig forskning och många erfarenheter

av att utvärderingar kan ha många *funktioner* – såväl avsedda som icke avsedda. Hur man kan identifiera olika funktioner och hur man kan agera för att försöka nå önskade funktioner har ventilerats i verkstäderna.

Hur utvärderingar än utförs (av vem, på vilkens uppdrag, med vilka metoder, i vilken syfte, o s v) kan de sägas ha *fyra grundfrågor* att brottas med. Jag avser då utvärderingar som görs i syfte att vara ett stöd för att utveckla verksamheter – där man blickar bakåt och värderar för att kunna handla bättre framåt.⁵

- *Uppdragsfrågan*: Vilket är syftet med utvärderingen? Vilka frågor ska den besvara? Vem ska utföraren vara? Vems perspektiv ska man utgå från? Vilka ekonomiska och andra ramar finns? är exempel på frågeställningar.

- *Kunskapsfrågan*: Hur ska man gå tillväga för att ge en "sann beskrivning" av objektet – föremålet för utvärderingen? Frågor som urval, utvärderingsmodell, datainsamlingstekniker, analys och tolkning av insamlad information kommer in här.

- *Bedömningsfrågan*: Hur ska man värdera den inhämtade kunskapen? Mot vad görs denna bedömning; mot t ex norm, ideal, mål, teori? Vem skall göra denna bedömning?

- *Funktionsfrågan*: Hur kommer utvärderingen att användas? Vilken funktion avses den få respektive får den faktiskt? Hur kan man påverka utvärderingens användning?

De fyra frågorna kan vidareutvecklas och systematiseras, men den korta presentationen torde ge en uppfattning om vad som avses.

Dessa frågor kan även ses som en (renodlad och förenklad) bild av utvärderingsprocessen⁶. Frågorna har i verkstäderna, tydligare i den andra än i den första, tjänat som utgångspunkter för att ge struktur åt träffarna. Jag återkommer till, utvecklar och illustrerar dessa olika frågor när jag senare redogör för resultatet av de uppföljande intervjuerna, då jag redogör för hur det gick efter verkstaden med utvärderingsarbetet.

Fotnoter

¹ Det finns åtskilliga skrifter på svenska om utvärdering, såväl skrifter som generellt behandlar utvärdering liksom skrifter som kopplar utvärdering till socialt arbete. Ett standardverk för en allmän översikt om utvärdering i offentlig sektor är statsvetaren Evert Vedungs bok "Utvärdering i politik och förvaltning" (andra upplagan 1998). För en

översikt där utvärdering kopplas till kommunal verksamhet se pedagogen Ove Karlssons bok "Utvärdering mer än bara metod" (1999). Bengt Erikssons och min bok "Utvärdera bättre – för kvalitetsutveckling i socialtjänsten" (1998) kopplar uppföljningar och utvärderingar, främst genomförda internt, till strävan efter bättre kvalitet i socialtjänsten. Sistnämnda bok har jag ofta refererat till i utvärderingsverkstäderna.

- ² Noteras bör, möjligen på grund av det snabbt växande intresset för utvärdering och närliggande aktiviteter som kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling, att begreppen inte är särskilt entydiga i den snabbt ökande litteraturen på området. Kring betydelsen av många begrepp råder skilda uppfattningar. För att ta ett exempel: Vissa författare likställer närmast begreppen uppföljning och utvärdering medan andra menar att skillnaden är stor, och att utvärdering snarast är en aktivitet som är förbehållen vetenskapligt skolad personal medan uppföljning per definition utförs inom organisationen. Min uppfattning är att det är skillnad mellan begreppen, men att praktiker mycket väl kan bedriva, och faktiskt bedriver, utvärderingsarbete. Gränserna mellan uppföljning och utvärdering är dock i realiteten flytande och det är ofta en fråga om att bedriva uppföljnings- och utvärderingsarbete. För en närmare diskussion om dessa begrepp se Eriksson & Karlsson (1998).
- ³ Det arbete som bedrivs i de projekt som deltagit i utvärderingsverkstäderna benämner jag, för enkelhets skull, socialt arbete, trots att några kanske skulle vilja beteckna arbetet som socialpedagogik eller socialt omsorgsarbete.
- ⁴ Ibland finns också viktiga etiska invändningar mot sådan uppläggnig.
- ⁵ Indelningen är inspirerad av Jan-Ove Åberg som i sin doktorsavhandling "Det rationella och det legitima. En studie av utvärderingars teori och praktik" (1997) gör en indelning i tre grundproblem.
- ⁶ Det finns andra och mer detaljerade beskrivningar av utvärderingsprocessen – t ex i den litteratur som jag nyss hänvisat till.

Verkstädernas uppläggning och genomförande

Båda verkstäderna bestod av 5 träffar samt en uppföljande träff, sammanlagt 6 träffar per verkstad, under höst och vår. Mellan träffarna skulle arbete ske på hemmaplan med det egna utvärderingsarbetet. Två personer per projekt medverkade tillsammans med oss från FoU i Väst. I den första verkstaden medverkade 5 projekt och i den andra 6 projekt. Likheter var således stora mellan de båda verkstäderna men där fanns även skillnader. En väsentlig skillnad var att verkstad 2 bestod av heldagsträffar (mellan 9 – 15) medan den första verkstaden träffades för- eller eftermiddagar. Erfarenheter från den första verkstaden sökte vi ta tillvara för den andra. Den första verkstadens uppläggning finns beskriven i den tidigare nämnda redogörelsen (Karlsson & Värnestig, 2001). Därför beskrivs här framförallt hur den andra verkstaden lades upp och genomfördes.

Deltagande projekt

Verkstad ett bestod av 5 projekt. Jag nämner dem här bara vid namn och geografisk tillhörighet, för att i samband med redovisningen i nästa kapitel återkomma med en något närmare presentation. Medverkade gjorde:

Resursteamet i Stadsdelen Backa i Göteborg. Projekt *Strömmen* i Mölnadal. Projekt *Mellanrum* i Majorna i Göteborg. *Hemmalaget* i Lundby i Göteborg. *Föräldragruppen Dalia* i Centrum i Göteborg.

Verkstad två bestod av 6 projekt. Jag redogör något utförligare för dessa projekt¹:

Kompassen, från Majorna i Göteborg, är ett samverkansprojekt mellan kyrkor i Göteborg och stadsdelsförvaltningen. Projektet riktar sig till personer med grava missbruksproblem. Genom en strukturering av vardagen och

deltagande i olika aktiviteter är de främsta målen att minska missbruket och öka livskvaliteten. I projektet följs hur missbruket förändras, bl a med hjälp av ASI². Projektet finansieras av stadsdelen och av länsstyrelsen. Socialsekreteraren i projektet svarar tillsammans med enhetschef på socialkontoret för den utvärdering som skall göras. Dessa båda personer deltog i utvärderingsverkstaden.

Mötesplatsen, i Lerum, vänder sig personer som önskar hjälp att få kontakter i närområdet. Till mötesplatsen, som drivs av kommunen i samarbete med frivilliga, kommer främst äldre människor och tillsammans med frivilligarbetarna genomför man olika aktiviteter och försöker utveckla nätverk. Ett viktigt mål för Mötesplatsen är att bidra till att människors isolering bryts och att människor som behöver får hjälp att orientera sig och knyta kontakter. Projektet har växt fram inom "Anhörig 300"³. För utvärderingen svarar enhetschefen och kommunens handikappkonsulent, vilka båda deltog i verkstaden.

Vallareleden i Örgryte i Göteborg, är en institution för barn och familjer med sociala problem. Inom Vallareleden drivs ett projekt, "Samtal med barn", där man försöker utveckla metoder och former för barnsamtal. Bland annat vill man undersöka och utveckla hur den egna personalen kan driva barnsamtal på bestämda tider med barnen. Projektet drivs helt med institutionens egna resurser. I verkstaden deltog institutionschefen och en behandlingsassistent, vilka båda svarar för den interna utvärderingen.

Projekt *Gånglåten* drivs som ett samverkansprojekt mellan skola, fritid och socialtjänst i Västra Frölunda i Göteborg. Genom projektet bildar några elever med omfattande psykosociala problem en egen klass med särskild personal. Genom samordnade insatser är målet att eleverna ska kunna fungera i skola och på fritid så att institutionsplaceringar kan undvikas. Projektet finansieras av stadsdelen och länsstyrelsen. Projektledaren ska genomföra utvärderingen i samarbete med en enhetschef på socialkontoret. Båda deltog i verkstaden.

Häremellan är ett projekt i stadsdelen Härlanda i Göteborg. Projektet, som riktar sig till ungdomar och deras föräldrar, är av öppenvårdskaraktär och syftar till att ge kvalificerad vård på hemmaplan. Olika insatser planeras och genomförs i samverkan mellan olika viktiga aktörer på ungdomarnas och deras familjers hemmaplan. Projektet har en socialpedagogisk inriktning. De två involverade socialarbetarna ansvarar för utvärderingen och båda deltog i verkstaden.

Pinocchio Hus är en familjeförskola i Mölndal. Familjeförskolan har sedan något år permanentats. I utvärderingsverkstaden deltog man med ett internt projekt som syftade till att finna en metod för att följa upp och utvärdera hur man lyckas möta de behov som familjerna har. Tanken är att på så sätt få underlag för att utveckla verksamheten. I familjeförskolan arbetar en socio-nom och en förskollärare, vilka också deltog i utvärderingsverkstaden.

I båda verkstäderna dominerade projekt med inriktning på barn- ungdoms- och familjearbete, ofta av s k ”mellanvårdskaraktär”, vilket innebär att man söker arbeta främst på hemmaplan för att undvika institutionsplaceringar. För flera av projekten framskyntar ekonomiska motiv, man vill undvika dyra institutionsplaceringar. Att arbetet ska ske i samverkan mellan olika myndigheter och andra aktörer, t ex frivilliga, är framträdande i nästan alla projekt. Redan tidigare har jag nämnt att inte alla deltagande projekt var projekt i egentlig mening. Där fanns de egna interna utvecklingsinitiativen, där man sökte följa upp och värdera något internt utvecklingsarbete. Bland deltagarna dominerade dock projekt som delvis finansierades externt och där krav fanns på redovisning, bl a i form av (interna) utvärderingar. Ett par projekt hade passerat projektstadiet och permanentats. Projekten befann sig vid deltagandet i verkstäderna i olika faser; några hade just startat och man höll på att formera verksamheten, andra hade varit igång en längre tid och kommit en bit även i utvärderingstänkandet. Ett par projekt var relativt långt komna när det gällde utvärderingsarbetet.

Inför verkstad två var en önskan från FoU i Väst att projekten skulle vara mer i samma fas vad gällde utvärderingsarbetet – d v s att man kommit mer lika långt vad gäller hur utvärderingen skulle organiseras och genomföras. Så blev dock inte fallet beroende på att de projekt som anmälades befann sig i olika faser. Även i den andra verkstaden fanns deltagare i projekt som var under etablering, liksom det fanns deltagare från projekt som hållit på ett tag och där det förväntades någon form av utvärdering ganska snart.

Rekrytering och uppläggning av verkstäderna

Under våren 1999 och våren 2000 inbjöd FoU i Väst medlemskommunerna att delta med verksamheter i utvärderingsverkstäder. Några fler hörsammade inbjudan än som kunde erbjudas plats båda gångerna. Vid båda tillfällena hade anmälan till verkstaden i några fall föregåtts av kontakter med FoU i Väst, främst genom kortare konsultationer om hur man skulle kunna gå tillväga för att utvärdera. Ett kriterium för urval blev att sprida deltagandet så brett som möjligt vad gällde medlemskommuner.

Deltagarna i den första verkstaden var eniga om att verkstaden varit värdefull och om att utvärderingsverkstäder borde återkomma. Vid den summering som gjordes efter verkstad ett framfördes tre budskap:

”1. Att en tydlig(are) ram ges redan från början. En tydligare struktur för träffarna är önskvärd redan från början. Flera menade att det var först från träff tre som strukturen tydliggjordes.

2. Att hemuppgifterna är viktiga, dels för att hålla utvärderingsarbetet igång och dels som pedagogiskt grepp för att koppla träffarna till.

3. Att ’miniföreläsningarna’ och våra (Lailas och mina, min anmärkning) egna erfarenheter är viktiga att förmedla i träffarna. ’Var inte för blyga, utan förmedla kunskaper, gärna i form av miniföreläsningar’. ’Bra med teoretiska inslag, men de kan komma tidigare + mer’.” (Karlsson & Värnestig, 2001 sid 8, 9)

Vi hade således en del erfarenheter och synpunkter att bygga vidare på och ta tillvara när den andra utvärderingsverkstaden planerades. Den struktur som träffarna byggdes upp kring följde i stort sett de fyra grundfrågor för utvärderingsarbete som introducerades tidigare. Vår ambition var också att få träffarna mer ”work-shops-liknande”, främst genom att göra dem till hel-dagsträffar (mellan 9 – 15). På så sätt skulle finnas utrymme för olika aktiviteter under dagen, som t ex arbete i mindre grupper.

Vid slutet av varje träff formulerades i båda verkstäderna en ”hemuppgift” som deltagarna skulle arbeta med och inför nästa träff delge de andra via e-post. Denna hemuppgift byggde på de diskussioner och de sk ”miniföreläsningar”⁴ som förekommit. Hemuppgiften bildade sedan utgångspunkt för kommande träff. Inför träffarna planerade Laila och jag hur vi tänkte disponera träffen. Redan här kan inflikas att denna planering blev svår att hålla, då diskussionerna ofta blev intensiva och mer utdragna i tid än vi räknat med. Laila sammanställde vad som hänt under träffarna och vad som överenskommit i korta mötesanteckningar, som sändes ut ett par veckor innan följande träff.

Träffarna i utvärderingsverkstaden

Här följer en redogörelse för hur träffarna kom att gestalta sig, med betoning på den andra verkstaden.

Träff 1 – september

Deltagarna presenterade sig och sina projekt. Redan i presentationen framkom teman som fanns anledning att återkomma till flera gånger; t ex hur ska man utvärdera samverkan – i samverkan? Hur dokumenterar man som grund

för utvärdering? Hur rapporterar man från utvärdering? Jag presenterade verkstadens tänkta struktur för de fem inplanerade träffarna. I mindre grupper, bestående av projektparen, skrev deltagarna ner sina förväntningar på verkstaden. Vi ville tidigt få del av förväntningarna, främst av två anledningar: dels för planeringen av träffarna och dels som underlag för uppföljning och utvärdering av verkstaden. Ett brett spektrum av förväntningar framkom såsom; få tillgång till andras erfarenheter, få hjälp med metodiska och tekniska aspekter för utvärderingsarbetet, kunna få hjälp att utveckla framgångskriterier. I en miniföreläsning tog jag upp de fyra tidigare nämnda frågorna för utvärdering samt introducerade några centrala begrepp inom utvärderingstänkandet. Hemuppgiften bestod i att göra en kort, max 2 sidor, projektpresentation samt att beskriva vad man vill veta genom utvärderingen – vad är det man söker kunskap om och för? Själva frågan som man formulerat – eller skulle formulera.

Träff 2 – november

Hemuppgiften från förra gången bildade utgångspunkt för träffen. Liksom första gången väckte presentationen av projekten många frågor och synpunkter. Tillsammans konstaterade vi att många frågor var omfattande och att en del behövde preciseras och/eller avgränsas. I samband med uppföljningen av hemuppgiften kom samverkansproblematiken upp, då den var aktuell för flera projekt. Dagens miniföreläsning introducerade olika tänkbara tillvägagångssätt och metoder för internt utvärderingsarbete. Ett led i utvärderingsarbetet kan vara att söka ta reda på ett projekts, mer eller mindre uttalade, teoretiska utgångspunkter, vilket kan liknas vid att söka ett projekts ”programteori”. Vanlig förekommande metoder för datainsamling, som enkäter och intervjuer, behandlades också. Nästa hemuppgift blev följaktligen att fundera över hur man ska söka svar på de frågor man formulerat i föregående hemuppgift: Vem ska göra olika saker? När ska det göras? Vad har vi resurser till? Sammantaget handlade uppgiften om att formulera en plan för utvärderingen. Några ombads också fundera över om inte deras frågor var väl omfattande och hur de skulle kunna preciseras och avgränsas, kanske väljas bort. Denna gång, liksom vid flera tillfällen, gavs en hel del litteraturtips, t ex om undersökningsmetoder och om samverkan.

Träff 3 – januari

Diskussionen blev omfattande utifrån redovisade hemuppgifter. Många synpunkter och förslag fanns på allas utvärderingsplaner. Många synpunkter handlade om behovet av ytterligare konkretisering och avgränsning, t ex: Vad mäktar man med givet tillgängliga (tids)resurser? Kanske ska andra,

mer externa personer, anlitas för vissa frågeställningar? Miniföreläsningarna handlade om samverkansproblematik och om vad intressentutvärdering är och hurvida den formen av utvärdering kan användas när det gäller att utvärdera samverkan. Hemuppgiften blev att ytterligare konkretisera utvärderingsplanerna. Deltagarna ombads också skicka in tekniskt/praktiska frågor som man ville ha behandlade, t ex om man ville veta mer om någon speciell metod för datainsamling, exempelvis enkäter och hur sådana kan administreras.

Träff 4 – mars

Liksom tidigare; omfattande och intensiva diskussioner utifrån hemuppgifterna. Träffens första miniföreläsning handlade om hur en skriftlig utvärderingsrapport kan disponeras och vad den bör innehålla. I sammanhanget diskuterades också olika alternativa rapporteringsformer, som muntliga redovisningar, brev till klienter och andra berörda. Den andra miniföreläsningen tog upp värderingsfrågan; mot vad värderas den insamlade kunskapen, vilka olika möjligheter är tänkbara och hur kan man gå tillväga. Till bilden hör, vad gäller dessa miniföreläsningar, att dessa frågor för de flesta projekten tillhörde framtiden, så att säga. Man hade i sitt konkreta utvärderingsarbete inte kommit så långt. Värderingsproblematiken var givetvis ständigt aktuell, men hur man skulle rapportera var för de flesta inte nära förestående. Hemuppgiften till den avslutande träffen i maj handlade om att förbereda sig för att ge varandra synpunkter på det material man arbetat fram – så lång man kommit.

Träff 5 – maj

Inför denna gång hade en ”oppositionsordning” gjorts där vi bestämt vem som skulle kommentera vem och förslag på vad man skulle ta upp. Det skriftliga material som behandlades var av olika karaktär, beroende på hur långt man kommit: T ex presenterade Mötesplatsen en skiss till en utvärderingsrapport under arbete. Kompassen presenterade en del av de data som samlats in om deltagande klienter. Gånglåten gjorde en kort situationsbeskrivning beträffande de som deltog i projektet. Vid kommenterandet sökte man anknyta till de planer som tidigare utarbetats och till de diskussioner som förekommit under träffarna. Dagens miniföreläsning berörde utvärderingens funktion – avsedda och oavsedda och en diskussion om hur man möjligen kan påverka vilken funktion utvärderingar får.

Denna träff var den sista som planerats för verkstaden. Deltagarna gjorde en utvärdering genom att individuellt fylla i en enkel enkät. Dessutom

diskuterades i grupp vilka erfarenheter man hade. Deltagarna såg det som angeläget att träffas ytterligare en gång för att se hur det gått med de olika utvärderingarna. Den uppföljande träffen ägde rum i början av december.

Deltagarnas erfarenheter och utvärdering

Båda verkstäderna avslutades med att deltagarna ombads ge oss sina erfarenheter och värdera verkstaden. Redan tidigare har jag nämnt att deltagarnas synpunkter från verkstad ett var övervägande positiva. Här följer först en redovisning av erfarenheterna från verkstad två gjord vid avslutningen i maj och sedan följer en tillbakablick från de som deltog i verkstad ett – ungefär ett år efteråt.

Verkstad två

Nio av 12 deltagare besvarade enkäten. Övriga var inte närvarande vid träffen i maj. Enkäten bestod av 10 frågor genom vilka deltagarna skulle svara på om deltagandet i verkstaden varit värdefullt i olika avseenden⁵. Deltagarna uppmanades också kommentera och motivera sina svar. Detta gjordes i ganska stor omfattning.

Av de svarande ansåg 7 att de fått hjälp att sortera och avgränsa sin utvärdering medan övriga menade att så skett i viss mån. ”Bra helhetsuppbyggnad – processen av utvärdering”. ”Bra med praktisk hjälp i rätt ögonblick” är exempel på kommentarer.

Något mer avvaktande var man till om man fått hjälp att formulera relevanta frågeställningar. Tre menade detta medan 5 svarade i viss mån och en svarade nej. Nej-svaret kommenterades: ”Vi har behållit våra frågeställningar.” Två kommentarer från personer som ansåg att de fått hjälp är: ”Det har klarnat i tänket”. ”Verkligen!”

Sju deltagare ansåg att de fått kunskap om metoder för att samla in data och två svarade att de fått det i viss mån. ”Grundidéerna fanns men stärktes”. 5 ansåg sig fått kunskap om tekniker för bearbetning och övriga svarade i viss mån. Liknande svar lämnades på frågan om man fått kunskap om olika sätt att värdera data med kommentar: ”Tydliggörande av felkällor och dimensioner har varit bra.” 6 svarade att de fått kunskap om hur man kan strukturera en utvärderingsrapport medan två svarade nej på frågan.

En kort kommentar kan vara på sin plats ang svaren på frågorna om tillvägagångssätt för datainsamling, bearbetning, värdering och rapportering. De flesta projekten hade inte kommit så långt i sitt arbete att dessa senare problemställningar var riktigt aktuella. Däremot brottades de flesta i

hög grad med frågan om relevanta och hanterbara problemställningar.

Samtliga svarade att deltagandet bidragit till personlig kunskapsutveckling om utvärdering.

Fyra personer hade förmedlat sina erfarenheter till arbetskamrater och chefer medan två svarade att de inte gjort det. En kommentar var: "Diskuterar ofta – det har spridit sig t o m till andra stadsdelar". En person menade att detta hade gjorts genom att man prövat en metod, fokusgrupp, tillsammans. Några deltagare hade tagit upp verkstaden på arbetsplatsträffar medan en kommenterade att man inte haft anledning ta upp sina erfarenheter på arbetsplatsen.

Man var ganska optimistisk till att de egna kunskaperna kunde få betydelse för andra på arbetet. 6 svarade ja på detta medan övriga trodde "i viss mån". Flera kommentarer gjordes: "Eftersom jag förväntar mig att bättre bidra till en utvärderingsrapport så kan rapporten (i bästa fall) användas som exempel på utvärdering på arbetsplatsen samt att jag kan bidra till kommande utvärderingar." "Eftersom utvärderingsobjektet i verkstaden varit ett eget projekt i ett större utvecklingssammanhang tror jag att erfarenheterna härifrån blir nyttiga för helheten." Två kommenterade att samarbetspartners kommer att få god nytta av de nyvunna kunskaperna.

På frågan om man tycker att FoU i Väst ska fortsätta att anordna utvärderingsverkstäder svarade samtliga ja. Nästan samtliga gav dessutom uppmuntrande råd såsom: "Sprid information genom seminarier och hemsidor...". "Ja, mycket bra med processen över tid och andra att diskutera med och ha som bollplank". Ett råd gällde att "...fokus måste stärkas på utvärdering istället för på projektinnehåll." Detta med hänsyftning på att diskussionerna på träffarna ofta kom att handla om projektinnehåll och arbetsmetodik, vilket ibland tenderade att överskugga utvärderingsdiskussionerna. En synpunkt handlade om att man kanske borde pröva en verkstad med två likartade verksamheter/projekt inom t ex tre olika områden. Så skulle man kunna få underlag för jämförande resonemang.

Flera passade på tillfället att kommentera arbetsklimatet och stämningen i verkstaden såsom: "... öppen och trevlig stämning." "Har varit jättekul." "Bra nivå, behagligt och avspänt." Men också reflektioner som: "Funderade i början på den stora skillnaden mellan verksamheter/projekt – permanenta verksamheter. Ju längre tiden gick kändes det OK. Fått ut mycket av diskuterandet, reflekterande." En kommentar efterlyste ökad tydlighet från oss som ledde verkstaden: "Önskar lite mer styrning och råd hur man bör gå tillväga. Och rätta till så man kommer på rätt spår; för snälla bedömningar." Till frågorna om lika eller olika projekt/verksamheter i verkstaden och graden och arten av styrning i verkstaden återkommer jag.

Den muntliga diskussionen gav en liknande bild. Jag nöjer mig här med några citat ur den sammanfattning som Laila gjorde:

– Det har varit en öppen stämning och lätt att komma in i gruppen. Öppet, enkelt och prestigelöst = bra.

– Ibland har vi fastnat lite för mycket vid "sidan om snack". Det är inte alltid så intressant.

Å andra sidan:

– Jag tycker tvärtom att det varit bra och intressant att vi haft andra diskussioner och ibland hamnat i stickspår.

– P-Å kunde ha varit lite mer sträng och styra upp det hela när vi svävar ut. Ibland hade jag velat höra från P-Å om det vi gör verkligen är realistiskt och genomförbart. Miniföreläsningarna har varit jättebra.

– FoU ska absolut fortsätta att anordna utvärderingsverkstäder.

Verkstad ett

När jag vid intervjuerna bad deltagarna blicka tillbaks på sitt verkstadsdeltagande hade det gått ungefär ett år sedan den avslutades. Minnesbilderna var, av naturliga skäl, här lite suddigare och synpunkterna ibland lite mer svävande. Kanske var man också återhållsam med kritiska synpunkter mot mig när vi möttes.

För tre av projekten gällde att frågan om att delta aktualiserats via chefen, som fått FoU i Västs inbjudan. Chefen föreslog att man skulle anmäla intresse. Två av projekten hade redan tidigare haft kontakt med FoU i Väst genom de konsultationsmöjligheter som under en period regelbundet erbjöds. (Detta gällde för övrigt även för ett par av projekten i verkstad två.) Två av projekten var nystartade när utvärderingsverkstaden startade och att samtidigt delta i verkstaden "... blev till en början lite förvirrande." Man höll ju samtidigt på att forma projektet, hur skulle man då orka med att dessutom tänka på utvärdering. Från ett projekt menade man att detta var poängfyllt: Samtidigt som man formade projektet fick man hjälp med vad man skulle tänka på inför utvärderingen.

När jag bad deltagarna berätta om uppläggningsen av verkstaden blev en del svar något svävande. Måhända beroende på att mer än ett år gått. Samtliga intervjuade minns erfarenhetsutbytet mellan deltagarna som framträdande och viktigt. Samtliga nämner också miniföreläsningarna om olika aspekter på utvärdering som centrala inslag i verkstaden. De flesta såg bland-

ningen mellan olika verksamheter som positiv för diskussionerna medan man mindes det som mer problematiskt med spridningen beträffande hur (olika) långt man kommit i utvärderingsarbetet. Möjligheterna att stämma av sina egna tankar och idéer om hur man ville lägga upp sitt utvärderingsarbete med andra deltagare och med oss från FoU framhölls som det mest betydelsefulla. Man fick "...möjlighet att tänka efter före" som någon uttryckte sig.

Som positivt med verkstaden lyftes framför allt tre saker fram: Man fick tips och idéer för hur man skulle gå tillväga, främst i utvärderingsarbetet men även mer allmänt i projektarbetet. Verkstaden bidrog till att ge struktur åt utvärderingsarbetet. Verkstaden erbjöd en arena som bidrog till att utvärderingsarbetet "...faktiskt blev gjort". Som mer problematiskt lyftes fram att den egna arbetsituationen ofta var sådan att det var svårt att hinna med, framförallt hemuppgifterna. Heterogeniteten i gruppen, särskilt beträffande hur långt man kommit, var också problematisk emellanåt.

Summering

Sammanlagt 11 projekt och totalt 22 personer har deltagit i de båda utvärderingsverkstäder som här rapporteras. I den första deltog 5 projekt och i den andra deltog 6 projekt. Erfarenheterna från den första verkstaden var positiva till en fortsättning med verkstäder. Önskemål framfördes om ökad struktur och tydlighet i uppläggningsen. Det försökte vi ta tillvara för den andra verkstaden.

Verkstäderna bestod av 5 träffar (verkstad ett halv- och verkstad två heldag) och en uppföljande träff. Mellan träffarna hade deltagarna hemuppgifter att utföra som syftade till att föra utvärderingsarbetet framåt. Redovisningen av hemuppgifterna var en viktig "input" i kommande träffar och en utgångspunkt för miniföreläsningarna. Till stor del bestod träffarna av dialoger mellan deltagarna från de olika projekten kring olika utvärderingsproblem, men också mer allmänna diskussioner kring de olika projekten. Dessa dialoger blev ofta engagerade och så omfattande i tid att det blev svårt att hinna med vad som planerats. Till exempel fick ofta mer "work-shopsliknande" inslag, som att konkretisera sig skriftligt i de olika projektgrupperna under träffarna, stå tillbaks.

Sistnämnda handlar om frågan om hur styrande ledningen för utvärderingsverkstaden bör vara. Om detta framfördes olika uppfattningar: Flera deltagare uppskattade att det varit "högt i tak" och ganska fritt i verkstaden. Andra efterlyste mer styrning och ökad tydlighet.

Frågor om projekten bör vara i fas med varandra och om de bör komma från samma (verksamhets)område har varit aktuella hela tiden. De flesta

tycktes mena att det hade varit av godo med projekt mer i samma fas vad gäller utvärderingsarbetet. Olika uppfattningar framkom om projekten ska vara lika varandra vad gäller innehåll och målgrupp. Många menade att olikheten har varit berikande för verkstäderna.

Samtliga deltagare menade att FoU i Väst absolut ska anordna utvärderingsverkstäder även fortsättningsvis.

Sälunda övervägande positivt och uppmuntrande från deltagarna, men hur gick det med utvärderingsarbetet: Blev det något av och till vilken nytta? Det är temat för följande kapitel.

Fotnoter

¹ Jag presenterar projektet i presens, trots att några av dem nu har avslutats som projekt.

² ASI (Addiction Severity Index) är en metod för att på ett systematiskt sätt intervjua, dokumentera och följa upp personer med missbruksproblem.

³ "Anhörig 300" står för de 300 miljoner kronor som statsmakterna inom ramen för den s k Nationella handlingsplanen för äldrepolitiken ställt till kommunernas förfogande för att utveckla stödet till anhöriga.

⁴ Miniföreläsningar kallar jag de korta föreläsningar om 20–30 minuter kring aktuella teman som var ett återkommande inslag vid verkstadsträffarna. Dessa föreläsningar syftade till att ge teori- och metodkunskaper för utvärderingsarbetet. Vi försökte anknyta föreläsningarna till projektens behov. De diskussioner som regelmässigt följde på föreläsningarna anknöt alltid till projektbehov.

⁵ Enkäten bifogas denna rapport.

Hur har det gått med utvärderingsarbetet?

Detta kapitel handlar om hur utvärderingsarbetet utvecklats för de projekt som deltog i verkstad ett. Först följer en kort redogörelse för de fem projekt¹ som deltog i verkstaden.

Projekten i verkstad ett

Resursteamet i Backa tillhör stadsdelen Backa i Göteborg.

Teamet är en gemensam resurs för förskola, grundskola och IoF i stadsdelen. Målsättningen är att förhindra eller avhjälpa psykosociala problem i familjer med barn upp till 16 år. Teamet ska arbeta såväl förebyggande som behandlande och i tätt samarbete mellan olika aktörer i stadsdelen, såsom socialtjänst, skola, barnhälsovård, psykiatri. En bärande tanke är att genom förebyggande arbete och intensiva insatser i samverkan på hemmaplan undvika institutionsplaceringar. Teamets arbetsmetoder är t ex nätverksarbete, familjesamtal, konsultationer till personal i skolor, lägerverksamhet. Personalgruppen, om 9 personer samt enhetschef, är tvärprofessionellt sammansatt (socialpedagog, specialpedagog, socionom bl a).

Redan när verkstaden startade hade man sökt former för att genomföra en intern utvärdering, då utvärdering var begärd från stadsdelen i beslutet om projektet. Under utvärderingsverkstaden arbetade man med att sammanställa data och rapport från utvärderingen. Projektet, som startade januari 1998, permanentades efter två år. I utvärderingsverkstaden deltog enhetschefen, som tillika ansvarade för utvärderingsarbetet, och en av medarbetarna. En omfattande rapport finns från utvärderingen.

Projekt *Strömmen* i Mölndal.

Projektet är en del av socialtjänsten och syftar till att genom intensifierade insatser för arbetslösa som är socialbidragsberoende korta bidragstiderna

och på så sätt minska kostnaderna för försörjningsstöd. Målgruppen är arbetslösa mellan 25 och 55 år och som uppbär försörjningsstöd. Målsättningen är att genom kortare biståndstider kunna minska kostnaderna samtidigt som kvaliteten i arbetet ska förbättras. Oftast inleds arbetet med en kartläggningsperiod, innehållande information, t ex om Komvux, och testning av intresse och anlag, varur en handlingsplan formuleras och ligger till grund för fortsatta insatser. I projektet arbetar två socialsekreterare och en arbetsmarknadshandläggare. När projektet startade i mitten av 1999 fanns beslut om att en utvärdering skulle göras av huruvida projektets konkreta mål nåddes. De två socialsekreterarna, som deltog i verkstaden, skulle genomföra väsentliga delar av denna utvärdering. Flera lägesrapporter ha lämnats till ansvarig nämnd. Projektet avslutades i mitten av 2001.

Projekt *Mellanrum* i Majorna i Göteborg.

Projektet drivs av stadsdelen med finansiellt stöd från länsstyrelsen sedan mitten av 1999. I projektet arbetar en s k "mellanrumsperson" för att fånga upp och stödja ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Att utveckla former för samverkan mellan olika aktörer i stadsdelen för att stödja aktuella ungdomar är en viktig uppgift. Projektet är ett exempel på projekt inriktad på tidig mellanvård och ingår i en bred satsning inom stadsdelen på insatser för att stödja barn, ungdomar och familjer. I projektet arbetar en socialpedagog och fältsekreterare på deltid. I utvärderingsverkstaden deltog de två enhetscheferna med ansvar för projektet och för den utvärdering som var ett krav från stadsdelsnämnden. Flera lägesrapporter och en samlad utvärderingsrapport har lämnats till stadsdelsnämnden. Projektet har permanentats från sommaren 2001.

Hemmalaget i Lundby i Göteborg.

Även Hemmalaget är ett s k mellanvårdsprojekt, med syfte att förebygga institutionsplaceringar bland ungdomar. Projektet startades inom stadsdelen med finansiellt stöd från länsstyrelsen under mitten av 1999. Meningen är att Hemmalaget ska komma in i ett tidigt skede vid risk för ogynnsam utveckling. I projektet arbetar två socionomer och en fritidsledare. Hemmalaget arbetar på biståndsuppdrag från socialsekreterare och i samverkan med olika viktiga personer och aktörer runt den unge. Projektet kom igång ungefär samtidigt som utvärderingsverkstaden. I verkstaden deltog de två socionomerna. I projektuppdraget ingick även att de skulle svara för utvärdering av projektet. Flera lägesrapporter har lämnats till nämnden. Beslut har under sommaren 2001 fattats om att permanenta projektet

Föräldragruppen Dalia i Centrum i Göteborg.

Gruppen startades på initiativ av familjegruppen i stadsdelen för att genom gruppverksamhet stödja barn och familjer i utsatta situationer. Verksamheten pågick mellan 1996 och hösten 1999. Föräldrarna deltog mellan 6 månader och upp till ett år i gruppen. Efterhand som en del föräldrar slutade kom andra till. Föräldragruppen träffades först en sedan två dagar per vecka. En socialsekreterare och en förskollärare från öppna förskolan svarade tillsammans för verksamheten. En utvärdering har gjorts vars datainsamlingen påbörjades under 1998 och utvärderingen färdigställdes våren 2000. Utvärderingen färdigställdes av de två socialsekreterare i familjegruppen vilka deltog i utvärderingsverkstaden.

Som framgår har man kommit en bra bit i utvärderingsarbetet för flera av projekten efter deltagandet i utvärderingsverkstaden. Några projekt har permanentats, där en intressant fråga givetvis är om utvärderingens spelat någon roll för beslutet, medan ett par har avslutats. Flera av projekten har avsatt en ganska omfattande dokumentation av utvärderande karaktär.

De fyra grundfrågorna för utvärderingsarbete jag tidigare nämnt kommer att strukturera redovisningen av hur det gått med utvärderingsarbetet efter verkstaden. Jag inleder varje avsnitt med att kort ta upp vad som ingår i frågeställningen, därefter får projekten exemplifiera.

Uppdragsfrågan

Denna fråga rymmer i sig ett antal frågor. Här kommer jag att behandla frågor om vem som är uppdragsgivare och utförare, vad man söker kunskap om och resursfrågan.

Uppdragsgivare – utförare

Vem *ger uppdraget* att utvärdera är ett exempel på fråga här. Grovt sett skiljer man på externa eller interna uppdragsgivare. Ofta är det mer fråga om grad- än artskillnad. Uppdragsgivaren kan vara helt extern, som när länsstyrelsen begär att ett socialkontor ska utvärdera för att få ekonomiskt stöd för ett projekt. Men uppdragsgivaren kan även vara extern inom en förvaltning i förhållande till ett projekt, t ex genom att förvaltningsledningen uppdrar åt ett projekt att utvärdera. Som intern betraktar jag uppdragsgivaren om t ex en arbetsgrupp på eget initiativ utvärderar någon del av den egna verksamheten.

Till detta kan kopplas vilken som ska *utföra utvärderingsarbetet*. Även här är en grov indelning extern – intern. Helt externa utförare är således fristående från den utvärderande verksamheten, t ex en forskare eller en fri-

stående utredare. Helt intern är utvärderingen när den genomförs av de som arbetar i verksamheten, driver projektet och samtidigt utvärderar det. Men även här kan mellanformer tänkas, t ex att en stabsperson inom förvaltningen utvärderar ett projekt.

Utifrån detta kan en fyrfältstabell konstrueras:

		UPPDRAGSGIVARE	
		Intern	Extern
UTFÖRARE	Intern	1	2
	Extern	3	4

Således fyra olika positioner, men där som redan nämnt en mängd blandformer är tänkbara.

I dessa båda avseenden redovisas från de som deltog i verkstaden en provkarta på olika lösningar. I något fall synes positionen har ändrats under resans gång.

Vad gäller *uppdragsgivare* var dessa externa för de flesta projekten. Beslutande nämnd och/eller länsstyrelsen, som bidrog till finansiering, krävde att någon form av utvärdering skulle göras, dock oftast inte hur den skulle genomföras eller av vem. Externa uppdragsgivare menar jag att samtliga projekt utom Dalia haft. I några fall har frågeställningar tillkommit som kan anses vara mer internt sprungna. Till exempel har Strömmen på eget initiativ velat få frågor besvarade kring arbetsmetodik, vilket inte ingick i det ursprungliga uppdraget. Hos flera projekt finns sådana exempel på "egna uppdrag" som lagts till utvärderingsarbetet.

De flesta projekten har haft interna *utförare* av utvärderingsarbetet (vilket ju är naturligt med tanke på att delta i utvärderingsverkstaden). Men här förekommer blandformer och i något fall förskjutningar. Som mest intern kan man se Hemmalaget, där uppdraget att utveckla och driva projektet direkt kopplades till att utvärdera. Något som projektarbetarna fann vara något förvirrande och stressande till att börja med. Även Strömmen befann sig i en liknande position vid projektstarten. Redan under utvärderingsverkstaden tog Hemmalaget initiativ till att delvis involvera externa (i förhållande till projektet) utförare då man kontaktade stadsdelens utvärderingsgrupp

för att genomföra fokusgrupper. Beträffande resursteamet i Backa delades utvärderingen upp mellan interna och externa utförare: Internt av personal på teamet gjordes uppföljningar av klienterna. Externt av en stabsperson på förvaltningen intervjuades samarbetspartners om hur de uppfattat teamets arbete. Mellanrum redovisar en intressant förskjutning under resans gång: Här kan utförandet från början betraktas som en nära mellanform, där information insamlades av mellanrumspersonen men där sammanställning och analys skulle göras av enhetschefer. Så småningom, efter beslut på stadsdelsnivå, övertogs det fortsatta utvärderingsarbetet av en centralt placerad utvecklingssekreterare inom stadsdelsförvaltningen. Således en förskjutning mot en mer extern position.

Infogat i ovannämnda tabell framträder följande beträffande projekten:

		UPPDRAGSGIVARE	
		Intern	Extern
UTFÖRARE	Intern	(Hemmalaget)	Hemmalaget Strömmen Backa
	Extern	(Strömmen) Dalia	Mellanrum – inledningsvis Backa Mellanrum – avslutningsvis

Således finner vi projekten i olika positioner. Som synes har den utvärdering med den mest interna uppdragsgivaren, Dalia, genomförts av personer som är externa i förhållande till verksamheten, av socialsekreterare inom familjegruppen som inte själva arbetat i Dalia. Projekten inom parentes är exempel på hur man gett sig själv uppdrag under tiden utvärderingsuppdraget utvecklats. Exempelvis Strömmen ville undersöka den egna arbetsmetodikens ändamålsenlighet. Men funderingarna var att detta borde genomföras av en utomstående och oberoende person.

Litteraturen på området (t ex Quershi 1997, Vedung 1998) redovisar för och nackdelar med olika positioner. Eftersträvas legitimitet inför beslutsfattare brukar den externa positionen framhållas vad gäller utförande. Måhända är det sådana överväganden som ligger bakom förskjutningen beträffande Mellanrum. Å andra sidan tog man inte steget fullt ut och uppdrog åt en helt extern utvärderare. Sannolikt spelade här in att en extern utvärdering oftast blir betydligt kostsammare. Det kan tilläggas att mina intervjupersoner från Mellanrum delade nämndens uppfattning om fördelarna med en

mer extern utförare. Samtidigt framhöll man att personen i fråga hade goda kunskaper om den verksamhet som skulle utvärderas. Eftersträvas att utvärderingen ska generera förändringar i arbetsmetodik och i vardagsarbete brukar den interna positionen framhållas. Närheten gör att man så att säga känner igen sig och att förändringen lättare kan genomföras. Personer i verksamheten antas ha lättare att ta till sig vad man själv eller arbetskamrater kommer fram till. Från t ex Dalia framhölls hur mycket man lärt sig av att utvärdera på egen hand.

Vad man söker kunskap om – uppdragets inriktning

Till uppdraget hör givetvis också vad utvärderingen inriktas på: Vad är det man vill veta? Är det t ex vilka *effekter* som olika insatser haft? Eller är man mer intresserad av de *processer* som förekommit inom verksamheten och vill koppla dessa till eventuella effekter?

Här finns bland projekten flera inriktningar representerade. Självklart var man intresserad av att utröna vilka effekter projekten haft. Detta uttrycktes på olika sätt, t ex: Genom att undersöka hur livskvaliteten förändrats för de som deltagit i föräldrargruppen (Dalia). Genom att se om utbetalt försörjningsstöd minskat efter deltagande i Strömmen. Genom att undersöka i vilken mån klienternas behov blivit tillgodosedda genom Resursteamets insatser. Samtidigt var man medveten om problematiken att utröna om de förändringar som kunde identifieras var effekter (av insatserna) eller om de kanske berodde på annat. Vid intervjuerna, liksom i verkstadsarbetet, betonades också att man var intresserad av att beskriva processer i projekten, t ex hur arbetsmetodiken tog sig ut i praktiken och eventuellt förändrades eller hur samarbetspartners bedömde projektens arbete – ett mycket vanligt kunskapsintresse.

Man kan även se ett samband mellan olika inriktningar genom följande begreppsuppställning²:

Produktivitet – Effektivitet

Medel – Mål

Inre – Yttre

Uppföljning – Utvärdering

Hög produktivitet handlar om att använda sina verksamhetsmedel på bästa möjliga sätt, att genomföra arbetsprestationer till låg (stycke)kostnad. För god effektivitet krävs dessutom att prestationerna bidrar till att målen nås för verksamheten. Jag menar, när det gäller sociala verksamheter, att det då bör handla om mål som gäller klienternas/brukarnas livsvillkor och inte interna

mål, såsom t ex "hålla budget".³ Man kan t o m ifrågasätta, menar jag, om det är rimligt att tala om utvärdering när man fokuserar på den vänstra sidan i uppställningen ovan. Utvärderingsbegreppet bör måhända förbehållas aktiviteter med de kännetecken som finns på den högra sidan. När det kommer till genomförandet visar erfarenheter att resursrestriktioner av olika slag gör att man lätt hamnar "till vänster" enligt ovannämnda uppställning, då det ofta är lättare att komma åt information inom verksamheten än om förändringar i klienters/brukares livssituation.

Vilken inriktning hade då de utvärderingar som kopplades till projekten? Exempel finns på inriktning mot såväl vänstra som högra sidan i uppställningen ovan. Ett produktivitetinriktat intresse framträder ofta i beskrivningarna inför projekten (t ex Strömmen, Hemmalaget). Men även mer ambitiösa effektivitetsanspråk formuleras (Dalia, Resursteamet). Ofta rymmer projekten båda inriktningarna i det praktiska utvärderingsarbetet: Där finns såväl inslag av enklare uppföljningar liksom strävan efter att utvärdera i mer egentlig bemärkelse.

Utvärderingarnas (begränsade) resursram

Möjligheterna att genomföra uppdraget hör givetvis nära samman med vilka resurser som står till buds. Med resurser avses här främst tid, pengar, personal och kunskaper. Olika mycket tid kan vara avsatt för att genomföra utvärderingen. Den avsatta tiden sammanhänger givetvis med vilken budget som givits för utvärderingsarbetet. Tillgången på personal för att genomföra utvärderingen är givetvis betydelsefullt. Men det handlar även om vilka kunskaper personalen har, i detta sammanhang främst kunskaper för utvärdering.

Själva deltagandet i utvärderingsverkstaden hade ju som utgångspunkt att en, åtminstone i huvudsak, intern utvärdering skulle genomföras. Resurser skulle skapas genom verkstaden i form av kunskaper, erfarenhetsutbyte och stöd från oss som resurspersoner. Den tid som avsatts för att genomföra utvärderingsarbetet, förutom att delta i verkstaden, har dock genomgående varit tämligen begränsad. På mina frågor om resurser för utvärderingen har svaret oftast blivit: "... inom befintlig ram". Det vill säga man har haft att försöka utnyttja luckor i det övriga arbetet för att genomföra utvärderingen. För några av projekten har tillkommit externa resurser genom att utomstående personer anlitas för vissa delar av utvärderingsarbetet: Hemmalaget fick hjälp att genomföra fokusgrupper. En utvecklingssekreterare övertog arbetet med att slutföra utvärderingen av Mellanrum. En planeringssekreterare genomförde delar av Resursteamets utvärdering. En praktikant gjorde intervjuer för Dalias räkning.

Sammantaget får nog resurserna som stått till förfogande för att genomföra, de ofta ambitiösa, utvärderingsuppdragen betecknas som tämligen begränsade. Detta leder oss över på vad som skulle genomföras.

Innan vi går över till detta kan det vara på sin plats att påminna om att för flera av de projekt som här är aktuella kom stora delar av själva utvärderingsarbetet att genomföras efter verkstaden. Två projekt avviker från detta förhållande: Dalia och Resursteamet var i slutfasen av utvärderingsarbetet under tiden verkstaden pågick. För övriga sammanföll deltagandet i verkstaden med en i tid utdragen planering och start av utvärderingsarbetet.

Kunskapsfrågan

Hur man går tillväga för att ge en ”sann”⁴ beskrivning av det som skall utvärderas står i centrum här. Det gäller frågor om urval, hur man ”designar” en utvärdering – vilka modeller man väljer, olika tekniker för informationsinhämtande liksom hur tolkning och analys sker.

Urval

För att beskriva ett fenomen är man sannolikt alltid beroende av att göra ett urval. Urvalet kan handla om vad som skall beskrivas, t ex vilka kännetecknen eller egenskaper som är väsentliga. Urvalet kan också sammanhålla med om man bör beskriva alla som t ex deltagit i ett socialt program eller om där kanske finns få personer som kan ge den behövliga informationen. Urvalsfrågan är således central för att ge en god beskrivning.

Projektet visar exempel på olika tillvägagångssätt när det gäller urvalsfrågan. Några har haft så få personer i målgruppen att det varit naturligt och möjligt att skaffa information från alla. Medan t ex Resursteamet valt att skaffa information från ett ganska stort antal personer som varit i kontakt med projektet under en avgränsad tidsperiod. Flera av projekten har haft samverkan både som mål och medel. Där har ett urvalsproblem varit vilka man skall skaffa information från och i vilka avseenden. När det gäller vad man sökt information om har man ofta sökt utgå från projektets målsättning. Till exempel har man i Strömmen sökt information om hur socialbidragsmottagandet ändrats under vissa valda tidsperioder – före och efter projekt-deltagandet. Resursteamet valde att söka information om upplevd behovstillfredsställelse bland de som varit i kontakt med verksamheten medan Dalia valde att söka fånga förändringar i livskvalitet.

Utvärderingens design

Vad gäller att vinna ”säker kunskap” talas ibland om att olika modeller kan sättas upp i någon slags hierarki. Med säker avses här främst att man kan

uttala sig om orsakssammanhang – kausalitet; d v s att den förändring man identifierat beror på den insats som gjorts. Den säkraste formen av kunskap menar man framkommer genom så kallade randomiserade studier. Dessa bygger på att genom vissa förfaranden kunna jämföra en försöksgrupp med en kontrollgrupp före och efter försöket. Så kallad evidens –baserad⁵ kunskap utvinns säkrast genom studier som organiserats enligt denna modell. På lite lägre nivå finner vi före- och efterstudier där jämförelsegruppen inte kunnat väljas på samma kontrollerade sätt. Ytterligare en mer osäker nivå är där före- och eftermätningar görs men där jämförelsegrupp/er saknas – s k single-casestudier, fallstudier. Än mer osäkra är studier som blott bygger på mätningar i efterhand och där man söker blicka tillbaks för att utvärdera förändring och eventuell effekt. Mest osäkra som grund för att uttala sig om kausalitet menar man s k processtudier vara.

Det kan givetvis diskuteras om denna hierarki av designs håller måttet för att vinna ”sann kunskap” om så mångfacetterade verksamheter som socialt arbete, men den kan bilda en utgångspunkt för att inplacera projektens utvärderingar. För samtliga projekt gäller att de i någon bemärkelse har beskrivit processen i olika avseenden. Det gäller framförallt hur projekten arbetat; med vilka metoder, vilka samarbetsparter man haft o s v. Dock finns inte representerad någon uppläggning där man gjort jämförelser med andra liknande projekt. I så måtto är samtliga utvärderingar att beteckna som fallstudier. För några gäller att man sökt jämföra före och efter. Åtminstone genom att man sökt beskriva situationen vid projektstart och vid projektslut. Dalia och Strömmen är exempel. Resursteamet är exempel på tillvägagångssätt där man genom eftermätningar blickat tillbaks för att söka identifiera eventuella förändringar för såväl klienter som vad gäller arbetsätt och samarbete.

Det bör här givetvis tilläggas att de mer sofistikerade uppläggningarna enligt denna hierarki är kostsamma och sällan går att organisera fullt ut i utvärderingar som är av främst intern karaktär. Tillgång till resurser och expertis krävs som knappast står till buds för de utvärderare som samtidigt har att bedriva ett socialt arbete. Ibland kan man finna exempel på att jämförelser meningsfullt görs med andra liknande verksamheter, dock inte bland våra projekt.⁶ För säkerhets skull bör tilläggas att jag menar att värdefull kunskap kan utvinnas även ur utvärderingar av typen fallstudier och eftermätningar kombinerade med processtudier. Det är här vi finner våra projekt.

Datainsamlingsmetoder

Hur än den övergripande designen ser ut kan man tänka sig ett antal olika tillvägagångssätt för att samla information (datainsamlingsmetoder). Van-

ligt är att man indelar dessa grovt i kvalitativa eller kvantitativa, vilka snarare utgör ett kontinuum än en tudelning, enligt min uppfattning. Exempel på metoder längs ett sådant kontinuum är: Olika former av observationer av vad som händer i en verksamhet. Att mer eller mindre systematiska anteckningar förs, t ex av projektpersonalen (projektdagbok) eller av klienter om sin situation (självrapportering). Intervjuer med berörda, t ex klienter och samarbetsparter, mer eller mindre strukturerade och djupgående. Sammanställning av befintliga data och/eller statistik. Skriftliga frågeformulär (enkäter) som kan vara mer eller mindre strukturerade vad gäller frågor och svarsalternativ. Ibland använder man sig av färdiga, av andra utvecklade, datainsamlingsinstrument, men vanligare förefaller vara att man konstruerar sina egna⁷.

Bland våra projekt finner vi en provkarta på olika metoder. Jag ger här bara några exempel: Hemmalaget använde sig av s k fokusgrupper⁸ för att få underlag för fortsatt arbete med utvärderingen. I senare utveckling av frågeinstrument har man inspirerats av en variant av SIQ/USK⁹. I Dalia intervjuades deltagande klienter enligt ett formulär som skulle fånga livskvaliteten i olika avseenden. Strömmen sammanställde befintliga uppgifter om socialbidrag under vissa tidsperioder. Klienterna fick också i en enkät bedöma verksamheten och i vilka avseenden den varit till hjälp. Personalen på Resursteamet genomförde strukturerade telefonintervjuer med klienter. Mellanrumspersonen i Mellanrummet förde kontinuerligt dagbok efter anvisningar från de utvärderingsansvariga.

Ofta kombinerades flera tillvägagångssätt för att få ett bättre och säkrare underlag. Man kan tala om att man sökte triangulera och öka säkerheten i informationen genom att kombinera olika metoder. Inom utvärderingslitteraturen uppmuntras ofta till sådana tillvägagångssätt (t ex Cheetham, 1992). I mer högtidlig språkdräkt talar man understundom om kompletaritet vad gäller såväl modeller som praktiska tillvägagångssätt. I praktiken sammanhänger troligen olika tillvägagångssätt snarare med praktiska begränsningar och möjligheter än med djupare metodmässiga överväganden. Det blir lite att "man tager vad man haver". Enligt min uppfattning visar provkartan på en rikedom vad gäller att finna tillvägagångssätt för att fånga information. I den första utvärderingsverkstad finns dock inget exempel på att man tagit ett redan färdigt datainsamlingsinstrument och använt. I den andra verkstaden fanns exempel på att man använt sig av det tidigare nämnda instrumentet ASI.

Tolkning och analys

Hur man går tillväga för att sammanställa, tolka och analysera den insamlade informationen kan givetvis variera. Beroende på insamlade data står olika möjligheter till buds. Här liksom i andra avseenden beror möjligheterna på tillgängliga resurser i form av kunskaper och ibland teknisk utrustning och oftast är i praktiken tiden en begränsande faktor. Man kan tänka sig såväl enklare som mer sofistikerade analyser såväl kvalitativt orienterade, t ex mönstersökning i ett intervjumaterial, som kvantitativt orienterade, t ex statistiska analyser av insamlade data.

Vid intervjuerna frågade jag hur man sammanställt, tolkat och analyserat tillgänglig information. Om jag på svaren om hur man gått tillväga för att få information fick en rik provkarta på olika möjligheter fick jag här en mycket mer sparsam uppräkningslista av hur man gjort: "Vi sammanställde – gjorde skalor... utifrån svaren i intervjuerna." "Enhetschefen och en kollega sammanställde." "Vid sammanställningen försökte vi utgå från målen...". "Utvecklingssekreteraren tog över detta...". Utförligare är inte svaren härvidlag. Inte heller projektrapporterna är särskilt informativa härvidlag. Jag uppfattar att man inte haft resurser att utveckla detta vidare.¹⁰

Sammanfattningsvis: Vad gäller att ge en sann bild av det fenomen som utvärderas finner vi att designen främst var av typen fallstudier, där flera olika dataminsamlingsmetoder använts. Sättet att sammanställa och analysera insamlade data förefaller dock ha skett mer på känn och vara mer utvecklade. Givetvis sammanhänger detta med resursbegränsningar som interna utvärderingar regelmässigt har. Här skulle utvärderingsarbetet dessutom ske parallellt med det vanliga sociala arbetet. I några fall dessutom samtidigt som man forrade projektet.

Bedömningsfrågan

Hur har man gått tillväga när man värderat det som kommit fram under utvärderingsarbetet? Hur har man värderat den insamlade, sammanställda, tolkade och analyserade kunskapen? Mot vilka normer eller ideal har man ställt kunskapen? Detta är exempel på frågor att hantera när man bedömer i en utvärdering. Enligt fleras definitioner av utvärdering (t ex Eliasson m fl 1990, Eriksson & Karlsson 1998, Vedung 1998, Åberg 1997) är det just denna bedömning som gör aktiviteten till en utvärdering. På något sätt måste någon (det behöver dock inte vara den som genomfört utvärderingen!) ta ställning till frågor som: Är detta utfall gott? Är det gott nog? Mot vad sådana bedömningar görs är en viktig fråga.

Åberg (1997) urskiljer fyra övergripande normer för sådana bedömningar:

1. *Mål* är en sådan norm. Men där finns regelmässigt en mängd, ibland konflikktiga, mål i en verksamhet. Vems mål ska vara utslagsgivande kan vara en tvistefråga. En annan fråga är vad som kan accepteras för att ett utfall ska anses gott nog. Måste målet ha nåtts helt? Kan bristande måluppfyllelse i ett avseende kompenseras av att man nått långt i andra avseenden?

Bland utvärderingsverkstadens projekt framträder målen som grund för den bedömning som gjorts tydligast hos Resursteamet och Mellanrum. I Resursteamets utvärdering blev diskussioner om måluppfyllelse centralt. Man kom att brottas med frågor som vems mål ska gälla. Personalens mål eller familjernas mål för kontakten med teamet. För Mellanrum blev frågan att bedöma utfallet i förhållande till projektmålen det centrala. Även för de andra projekten förefaller man försökt bedöma måluppfyllelse, även om det inte framkommer så tydligt vid intervjuer eller i dokumentationen.

2. Utfall kan också bedömas i relation till olika *intressenter*. Vilka är deras värdepremisser? Vad önskar de få ut av verksamheten? Det är givetvis tänkbart att det finns olika intressen hos olika inblandade intressenter. Detta kan också kopplas till frågan om eventuellt konflikttiga mål hos olika intressenter, som Resursteamets funderingar antyder. Resursteamet sökte hantera frågan om olika intressenters förväntningar på teamet genom att låta en utomstående svara för den delen av utvärderingen. Denne synes sedan ha sökt sammanväga intressenternas synpunkter, snarare än att ev söka bedöma skillnader. För flera projekt var intressenternas synpunkter centrala och man sökte som sagt på olika sätt få deras uppfattning om projektet. Dock är det, enligt min mening, inte så tydligt i projektdokumentationen eller vid intervjuerna hur bedömningarna har gjorts.

3. *Teorier*, såväl mer utvecklade, vetenskapligt grundade, som lokala programteorier¹¹ är det man här ställer utfallet mot. Stämmer den utveckling och det utfall som identifierats med teorin? Är det ett rimligt utfall givet teorin? Antaganden om vad som är viktigt att följa i en utveckling kan ligga till grund här. Till exempel byggde Dalias utvärdering på antaganden om livskvalitet som centralt att försöka fånga. Utvärderingen blev således en fråga om de ändringar man kunnat fånga i livskvaliteten mellan två tillfällen skulle anses tillräckligt stor. Dock framträder i projektens utvärderingar inte bedömningar mot teori i någon större omfattning.

4. *Kulturella värden* är ytterligare en tänkbar norm. Det kan handla om etiska värden som att ta hand om sin nästa, att vara god. Det kan handla om man följt etiska standards. Men det kan också handla om ekonomiska vär-

den som är allmänt accepterade som kulturellt värdefulla. Till exempel synes stor efterfrågan på verksamhetens utbud av tjänster spelat en viss roll för bedömningen av Hemmalaget. Man kan nog också räkna värdet av gott ekonomiskt utfall hit. Till exempel vid bedömningen av Strömmen, där mycket konkreta mål formulerats om önskad ekonomisk "vinst" med projektet genom kortare biståndstider och snabb(are) genomströmning.

Här har fyra normer för bedömningen urskiljts och renodlats. I praktiskt utvärderingsarbete blandas de ofta samtidigt som de inte tydliggörs, vilket framgår av exemplet.

Mitt intryck är sammanfattningsvis att det inte framträder så tydligt mot vad och hur man gjort bedömningen av eventuell framgång. Vare sig ur den tillgängliga dokumentationen eller från intervjuerna är det lätt att utläsa hur man gått tillväga härvidlag. Man redovisar i rapporterna (av mig här mycket komprimerat sammanfattat och förenklat!!) projektets mål och syfte, vad man gjort för datainsamling och någon form av slutsats om man lyckats eller inte. Jag menar att rapportförfattarna här är i gott sällskap vad gäller utvärderingar. Inte heller utvärderingar med betydligt större resurser till sitt förfogande redovisar detta led särskilt tydligt. Karlsson (1995) menar också att detta led – själva "värderingsledet" – är tämligen utvecklat i utvärderingens teori och metodik.

Funktionsfrågan

Tidigare i rapporten skrev jag att utvärderingens måtto kan sammanfattas som att systematiskt blicka bakåt för att få underlag för, helst bättre, handlande framgent. Syftet är att utvärderingen ska ha en rationell funktion. Men blir det så? Kommer utvärderingarna att få den funktionen – eller får de kanske andra funktioner?

Kunskap från utvärderingar kan brukas på mångahanda sätt och få en mängd funktioner. Så kan man mycket kort sammanfatta forskningen på området (t ex Weiss 1981, Nilsson & Sunesson 1988, Thydén 1990, Vedung 1998). Jag ska här sammanfatta hur utvärderingar brukar komma till användning i ett antal modeller¹²:

Ingenjörsmodellen

Denna modell för kunskapsanvändning står som idealtyp och modell för hur man ofta tänker sig att användning och nyttiggörande sker. Prototypen kan vara en försöksverksamhet som, om den efter en utvärdering visar sig lyckosam, permanentas eller övergår till fullskaleanvändning. Stämmer den då på projektens utvärderingar? Tre av projekten har permanentats. Skulle denna

modell stämman så borde en utvärdering föregå beslut om eventuell fortsättning. Beträffande Resursteamet stämmer detta dåligt. Beslutet om att permanenta verksamheten fattades redan innan utvärderingen var färdig. Man tog dessutom beslut om vissa resursneddragningar innan utvärderingen. Visst skriftligt material av utvärderande slag förelåg när beslut fattades om att permanenta Hemmalaget, dock knappast en färdig utvärdering. Beträffande Mellanrum så förelåg en utvärdering när beslut fattades.

Upplysande användning

Genom den kunskap som utvärderingar frambringar "tänds en lampa" lite här och där hos personer som tar del av utvärderingen. Användning är en lång och inte helt förutsägbar process som sker i många steg och på olika nivåer. Man ser här utvärderingen som ett led i ett lärande för olika inblandade. Detta framhålls också från alla projekt som en viktig funktion för utvärderingsansträngningarna: Man har lärt sig en hel del om projekten och utvärderingarna har tydliggjort viktiga förhållanden. Det kan gälla att man funnit att projektet varit alltför omfattande och oavgränsat, att man kunnat tydliggöra sin arbetsmetodik, att man fått kunskaper om samverkanspartners uppfattningar m m.

Interaktiv användning

Den kunskap som framkommer användes tillsammans med annan kunskap som t ex traditioner, intuition och sunt förnuft och bildar någon sorts allmän erfarenhetsfond som används interaktivt i vardagen, oftast utan att man är medveten om källan. Kunskap från utvärderingsprojekt blir en ingrediens i vardagens samtal om arbetet. Denna form liknar i mycket den förra. Att man säger sig ha kunnat använda utvärderingsrapporten när man presenterat sig för sina samarbetsparter och för personer som sökt arbete på enheten (Resursteamet), är exempel på utsagor som kan sägas indikera en interaktiv användning.

Legitimerande användning

Den kunskap som framkommer användes för att skänka legitimitet åt – kanske rättfärdiga – i realiteten redan fattade beslut och åt befintliga verksamheter. Kunskap kan bli ett sätt att i t ex maktkamp ge legitimitet åt vissa argument. Frågan är om inte detta att just göra en utvärdering för flera projekt kommit att tjäna legitimerande. Redan initiativet att utvärdera en verksamhet, i synnerhet ett projekt, kan ge legitimitet åt ansvariga och projektaktiva.

Taktisk användning

Det som passar in t ex i kamp om inflytande och resurser tas tillvara och används. Den andra, mer obehagliga, sidan av detta är att obehagliga fakta kan "mörkas" och stoppas undan. Här har jag inte tillräckligt underlag för att kunna uttala om sådant förekommit.

Rituell användning

Det är modernt inom offentlig verksamhet att utvärdera – alltså utvärderar man. Utvärderandet blir något av en modern rit. Redan detta att genomföra utvärderingar blir en form av användning. Man kan enligt detta synsätt vara tämligen ointresserad av innehållet i utvärderingarna. Ja, kanske är hela upplägget med utvärderingar – interna som externa – uttryck för en modern rit? Det hela förefaller rationellt och genomtänkt, precis som modern verksamhet skall vara. Lagstiftningen betonar kvalitet och utvärderingar. Beslutsfattare efterlyser utvärderingar som beslutsunderlag. Och ändå fattar man beslut innan sådant underlag föreligger.

Som framgått kan kategorierna överlappa varandra och ges positiva eller negativa tolkningar, allt efter hur de värderas. De tre första användnings-sätten förefaller spontant mer positiva medan de tre sista mer negativa. Men min poäng i sammanhanget är att samtliga sätt är uttryck för olika former av användning och nyttiggörande.

Frågan om utvärderingars funktion måste även ses i ett socialt sammanhang. Den kunskap som kommer fram produceras av människor och förväntas användas av människor och detta sker i ett socialt samspel. I ett sådant spelar många faktorer in, av vilka jag här ska beröra några.

Presentationen och kommunikationen med beslutsfattare har stor betydelse. En formellt korrekt vetenskaplig eller utredningstekniskt god rapport kan vara helt otillräcklig och rent av kontraproduktiv om den presenteras på felaktigt sätt. Det handlar om att finna de rätta sammanhangen och de rätta sätten för att framföra sitt budskap. Forskare (t ex Goffman i Johansson 1995) har liknat det hela vid en teaterföreställning, där det handlar om att övertyga en publik. Den som framträder, skriftligt eller muntligt, har att gestalta en historia på ett övertygande sätt. Han/hon har att appellera till föreställningar och uppfattningar som slår an hos publiken. Man bör givetvis vara formellt korrekt, men det viktiga är måhända vilka informella framkomstvägar kunskapen finner. Det kan till exempel handla om att finna de rätta vägarna för att nå beslutsfattare med sitt budskap. Ett par av projekten betonade att man haft nära till beslutsfattarna. I Mölndal har man ett system med "faderpoliker" som genom direktkontakt lär känna olika verksamheter närmare, bl a Strömmen. Kanske en sådan kännedom och närhet betyder mer än

formella rapporter. Även Hemmalaget betonade att man "haft politikernas öra...". Dessa har gjort besök hos projektet då man fått berätta om projektet flera gånger och funnit att projektet stämt väl med dominerande uppfattningar. Kanske är det sådana faktorer och sammanhang som är mest betydelsefulla om utvärderingar ska få en funktion i beslutssammanhang.

Slutsatsen beträffande de utvärderingar som gjorts av projekten som deltog i verkstad ett är att de använts och nyttiggjorts på en rad olika sätt, haft olika funktioner. Man kan dock inte säga att den mest framträdande funktionen varit att utvärderingen legat till grund för beslut om projektets framtid. Mina intervjupersoner är mer benägna att framhålla att man lärt sig mycket genom utvärderingarna och att dokumentationen även gett lärdomar för framtiden och information till projektens omvärld.

Summering

Jo, det blev något av utvärderingsarbetet beträffande de projekt som deltog i den första utvärderingsverkstaden, skulle man kort kunna sammanfatta. Även vid uppföljningstillfället ca ett år efteråt märks det att projekten är olika långt komna när det gäller utvärderingsarbetet. Några har dock kommit en bra bit framåt och kunnat presentera underlag av betydelse för den fortsatta verksamheten.

Vid en närmare granskning visar sig olikheter vad gäller hur man genomfört sitt utvärderingsuppdrag med avseende på uppdragsgivare, utförare, inriktning och resurser. Hur man gått tillväga varierar också. Uppläggningsen är genomgående fallstudier inkluderande processtudier. Datainsamlingsmetoderna visar en provkarta på möjliga tillvägagångssätt. Hur sammanställning, tolkning analys och bedömning – själva (ut)värderingen skett – är dock svårare att utröna från intervjuer och ur tillgänglig dokumentation. Utvärderingarna har använts och nyttiggjorts på flera olika sätt. Men det framstår inte som helt tydligt att den centralaste funktionen varit att ge underlag i en rationell arbets- och beslutsprocess.

Fotnoter

¹ En något utförligare redogörelse finns i redogörelsen från den första utvärderingsverkstaden (Karlsson & Värnestig, 2001). Projekten presenteras i presens, trots att flera av dem avslutats som projekt.

² För ett utförligare resonemang se Eriksson & Karlsson 1998

³ För personer som är anhängare av skälstyrning är denna distinktion central. Se t ex Pihlgren & Svensson, 1989. Jag menar att i praktiskt målstyrningsarbete denna viktiga distinktion ofta inte upprätthålls (tyvärr) och därmed inte heller i uppföljningar och utvärderingar.

- ⁴ "Sann" här satt inom citationstecken för att markera att det är tveksamt om sanningen i någon mer objektiv bemärkelse någonsin fångas i utvärderingar. Utvärderingar, hur påkostade och sofistikerade de än är, inte bara avbildar en verklighet; de bidrar i lika hög grad till att konstruera en bild av verkligheten (se t ex Guba & Lincoln, 1989)
- ⁵ Se t ex – "Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten" (Socialstyrelsen, 2000) för en grundläggande beskrivning av begreppet evidens-baserad kunskap.
- ⁶ För exempel hur jämförelser kan organiseras i praktiska utvärderingsarbete se t ex Berglind & Lindholm, 2000.
- ⁷ Härvidlag skulle sannolikt en annan bild framträda om deltagande projekt kom från värdområdet, där tillämpning av existerande och utprovade datainsamlingsinstrument är mer självklart.
- ⁸ Fokusgrupper är en form för gruppintervjuer och gruppsamtal som kan användas i utvärderings- och kvalitetsarbete, ofta i ett initialt skede för att ringa in kritiska områden att undersöka.
- ⁹ Förkortning för Svenska institutet för kvalitetsutvecklings kriterier för Utmärkelsen svensk kvalitet. En utmärkelse som årligen utdelas till vinnare i olika klasser, såväl för privat som offentlig verksamhet.
- ¹⁰ Det ska observeras att detta berördes ganska sparsamt i utvärderingsverkstaden. I en miniföreläsning tog jag upp ett exempel på hur man kan sortera intervjuvar för att få en sammanfattande överblick. Att det blev så lite av detta i verkstaden sammanhänger med att flera av projekten då inte kommit så långt i sitt utvärderingsarbete.
- ¹¹ Med programteori menas mer eller mindre utvecklade, kanske dokumenterade, antaganden om vad som i en verksamhet – ett program är verksamt. Antaganden om hur man tänker sig att en viss insats ska leda till ett visst resultat. Som utvärderare kan det, när man söker utröna ett projekts programteori/er, vara bra att som rumpnissarna i Astrid Lindgrens Ronja Rövardotter fråga sig: "Voffor gör di på dette vise?"
- ¹² Framställningen tar sin utgångspunkt från Vedung (i Rombach & Sahlin, 1995)

Diskussion

Jag kommer att anknyta rapportens avslutande diskussion till syfte och frågeställningar. Först kommer jag att diskutera utvärderingsverkstäder-
nas uppläggning och genomförande. Därefter anknyter jag till frågan om
hur det gått med utvärderingsarbetet efter verkstaden. Avslutningsvis följer
några funderingar kring utvärderingsverkstaden som form för att ge stöd till
interna utvärderingar.

Om uppläggning och genomförande

Vid en sammanfattning och värdering av utvärderingsverkstaden som form framträder ett antal teman som viktiga att behandla. Jag börjar med frågan om *när det är lämpligt att delta* i en utvärderingsverkstad, sett ur projektens synvinkel. I verkstäderna har projekt deltagit där själva projektstarten i det närmaste varit samtidig med upptakten till verkstaden. För ett par projekt låg nästan projekttiden bakom när verkstaden började. Olika erfarenheter har redovisats om dessa förhållanden. Generellt menar jag att det är av godo om deltagandet är tidsmässigt parallellt så att såväl projekt som utvärdering kan utvecklas ömsesidigt. Det kan dock vara problematiskt att delta i verkstaden i ett så tidigt skede att deltagarna knappt har hunnit greppa vad själva projektet kommer att innebära.

Till detta kan kopplas om projekten bör vara i *samma tidsfas*, dvs om man kommit ungefärligen lika långt i sin utveckling. Givetvis finns fördelar med en sådan fas-likhet: Man kan lättare känna igen sig i dialoger mellan deltagarna. Det är lättare att disponera träffarna så att dess innehåll är aktuellt för deltagarna. Å andra sidan kan en fasmässig olikhet medföra att deltagare som kanske inte kommit så långt med att utveckla sitt utvärderingsar-

bete få inspiration och draghjälp från de som kommit längre. I verkstäderna fanns flera exempel på detta. Min samlade bedömning blir dock att verkstadens arbete torde underlättas av mer fasmässig likhet mellan deltagande projekt. Detta kräver i så fall ganska grundliga undersökningar om var projekten befinner sig vid starten av verkstaden.

En fråga som vi som ledde verkstäderna ofta funderade över och som även deltagarna reflekterat kring är om det är en fördel om deltagande projekt kommer från *samma*, eller åtminstone, liknande *verksamhetsområden*. Även här har redovisats olika uppfattningar. Några framhåller att innehållet i verkstaden kan fördjupas vid ökad likhet. Andra framhåller att, trots olikheter i verksamhetsområden, problemställningarna för utvärderingsarbetet är så generella att det inte bereder några svårigheter att mötas. Jag är benägen att instämma med den sistnämnda uppfattningen. Det kan till och med vara en fördel med innehållsliga olikheter genom att möjligheterna ökar för att nya frågor ska framkomma, som inte bär igenkännandets skyggglappar.

Hur lång tid bör en verkstad pågå? Bakom att sprida ut verkstaden över ett verksamhetsår (höst och vår) ligger tanken att man på så sätt får ökad möjlighet att följa en utvärderingsprocess från början till slut. I realiteten har dock inte tiden för de flesta projekt varit tillräckligt utdragen för att processen ska ha fullföljts. Projekten är oftast längre i tid än ett år. Fokus innehållsligt i verkstäderna har i realiteten kommit att snarare ligga vid utvärderingsprocessens början – formulering av frågeställningar och val av designs och datainsamlingsmetoder – än på dess senare skeden. Dess senare skeden har främst kommit att behandlas genom miniföreläsningar och genom de exempel som några av deltagande projekt kunnat bidra med. Givetvis kan det vara önskvärt med en längre tidsrymd för en utvärderingsverkstad. Å andra sidan ser jag fördelar såväl för arrangörer som för deltagare om inte verkstaden drar ut längre på tiden. Kanske bör man i stället fungera över kombinationer där verkstadsdeltagande följs av annat stöd, som nätverk eller projektvis handledning om olika aktuella problem i utvärderingsarbetet.

På flera håll i rapporten har framskyttat att de ofta livliga diskussionerna vid träffarna pendlat mellan *projektinnehåll* och *utvärderingsfrågor* för att sammanfatta i två grova kategorier. Funderingar har funnits om detta varit bra eller dåligt. Olika uppfattningar har redovisats. Min uppfattning är att det i realiteten är svårt att helt separera dessa frågor. För att dialogen ska bli bra inom en grupp, i detta fall bland deltagarna i verkstaden, krävs att man har goda kunskaper om varandras projekt. Dessutom är min bestämda uppfattning att man genom frågorna om projektens innehåll faktiskt kunnat bidra till projektens innehållsliga utveckling. Det är socialarbetare med omfattande erfarenheter från olika verksamhetsfält som deltagit i verkstäder-

na! Givetvis är det samtidigt viktigt att inte förlora fokus på att det är utvärdering som det hela ska handla om.

Till detta kan kopplas frågan om *hur verkstadsträffarna bör struktureras*. Ska de innehålla mycket av relativt fri dialog och diskussion mellan deltagarna utifrån aktuella teman? Eller ska de struktureras mer "kurslikt" t ex genom att teman ges på förhand och som följs genom verkstaden. Den första verkstaden var mer lös i konturerna, om uttrycket tillåts, till att börja med. Deltagarna efterlyste en tydligare struktur och detta togs tillvara i den andra verkstaden. Min uppfattning är att dess struktur var betydligt tydligare liksom att dess innehåll var mer kurslikt, inte minst genom fler miniföreläsningar och tydligare hemuppgifter, som ju också avrundades med att man opponerade på varandras arbeten i slutet av verkstaden. Samtidigt är det viktigt att deltagarnas behov är i centrum, så att inte verkstaden blir som en vanlig kurs.

En aspekt på struktureringen gäller *vilken roll de har som håller i verkstäderna*. Laila och jag har tillsammans hållit i verkstäderna men haft i delar olika roller. Laila har bl a svarat för det nödvändiga administrativa stödet. I vårt interna förberedelsearbete med verkstäderna har Laila kunnat inta rollen som den mer utanförstående och därigenom kunnat ställa andra frågor. Min roll har främst varit att leda verkstäderna och svara för de flesta miniföreläsningarna (samt denna dokumentation). En fråga som framkommit är *graden av styrning* och kanske *tydlighet* från oss. I rapporten har framskyntat att deltagare ibland efterlyst "strängare bedömningar" från oss, t ex om det realistiska i en del förslag som framlades. Å andra sidan finns också en del utsagor som menar att det varit av värde med relativ frihet från styrning och att det varit "högt i tak". Givetvis är det en balansgång härvidlag, menar jag. Kanske hade deltagarna ibland varit betjänta av en ökad tydlighet från framförallt min sida. Men här är jag nog inne på ett område där en mer extern granskning vore av större värde...

Vad blev det av utvärderingsarbetet?

Först bör konstateras att det blev något av utvärderingsarbetet för projekten som deltog i den första verkstaden. Utvärderingsarbetet fortsatte och har fått olika betydelser. Den uppföljning som jag gjort redovisar olika framkomstvägar vad gäller uppläggning, genomförande, rapportering och användning.

Vad gäller uppdraget visar den närmare granskningen att olika inriktningar och lösningar förekommer. Detta är också rimligt och visar på såväl möjligheter som begränsningar för i huvudsak internt organiserade utvärderingar. Påtagligt är dock att de resurser som stått till förfogande för att ge-

nomföra de ofta ambitiösa uppläggningsarna varit ytterst begränsade. I dessa avseende borde en mer ingående diskussion inom verkstaden ha varit av värde.

Frågan om intern – externt, eller kanske hellre blandformer, vad gäller genomförandet av utvärderingarna synes ha varit levande för flera av projekten i verkstad ett. Exempel finns på intressanta förskjutningar och kompletteringar, där man menat att en mer extern position haft fördelar. Detta såväl för att vinna legitimitet hos beslutsfattare som för att kunna granska sitt eget arbete – sina egna arbetsmetoder. Min uppfattning är att deltagandet i verkstaden bidragit till att öka såväl beställar- som utförarkompetens vad gäller utvärderingar. Man har blivit mer kunnig i både hur utvärderingar kan organiseras internt och vad gäller när man bör överväga att anlita externa krafter för utförandet.

De utvärderingar som genomförts visar en rik provkarta på tillvägagångssätt för att insamla information. Vad gäller tillvägagångssätt för bearbetning och analys skett av insamlade data är detta svårare att utröna ur intervjuerna eller tillgänglig dokumentation. Likaså är fallet vad gäller hur man kommit fram till sina bedömningar huruvida projekten varit lyckade eller inte. Här återstår åtskilligt att tydliggöra och dokumentera. Men som jag påpekat tidigare är detta inte särskilt utvecklat ens i litteraturen om och för utvärdering. Kommande utvärderingsverkstäder borde mer noggrant behandla dessa viktiga delar i arbetet.

Samtliga utvärderingar har karaktären av fallstudier där man såväl söker utröna projektets effekter som dess processer. Jämförelser med andra liknande projekt, eller med litteratur på området, lyser med sin frånvaro. Detta är såväl att beklaga som naturligt, givet tillgängliga resurser. Givetvis skulle en mer komparativ ansats varit önskvärd ur flera aspekter. Kanske mellan att jämföra likartade projekt. Detta kan tala för att man bör pröva verkstäder med likartade projekt, så att man kan få underlag för omedelbara jämförelser. Man kan också tänka sig att jämförelser sker genom att man skaffar sig ökad information om likartade projekt. Detta kräver givetvis tid men också kunskap om var man kan söka sådan kunskap. Även sistnämnda har behandlats ytterst sparsamt i verkstäderna.

Utvärderingarna tycks ha fyllt flera funktioner. För någon kan man se att den haft direkt betydelse för beslutsfattare. För andra är det svårare att se. Utvärderingarna tycks framförallt haft betydelse för det egna lärandet – såväl om granskande verksamheter som för att lära sig göra/delta i utvärderingsarbetet – och som underlag för diskussioner på arbetsplatsen. Även om det blir mer spekulativt ska man nog inte heller bortse från att utvärderingar-

na fyller en funktion bara genom att finnas till. Det är modernt att utvärdera – alltså utvärderar vi.

Utvärderingsverkstäder – en form av stöd för interna utvärderingar

Deltagarna i de två verkstäderna som här är i fokus har uppfattat sitt deltagande som positivt. Man har framförallt lärt sig en hel del om utvärdering och en personlig kunskapsutveckling har skett. Likaså har man fått stöd för att genomföra interna utvärderingsuppdrag. Deltagarna pekar också på delar i verkstädernas uppläggning som kunde utvecklas ytterligare. Ovan har jag tagit upp en del vad gäller t ex rekryteringen av projekt till verkstäderna, frågan om styrning av verkstädernas innehåll och genomförande. Utvärderingsverkstäder har sina inbyggda brister i form av begränsningar i tidsomfattning.

En annan aspekt som inte behandlats så mycket tidigare i rapporten förtjänar att tas upp. Det handlar om frågan om hur deltagandet i utvärderingsverkstäderna varit förankrat på den egna arbetsplatsen. Från en del deltagare redovisas en god förankring medan andra tycks ha saknat den förankringen. För att ett utvärderingsarbete ska få funktionen att påverka det framtida handlandet – annorlunda uttryckt; att få betydelse i ett kvalitetsutvecklingsarbete – är förankring bland såväl arbetskamrater som hos chefer centralt. Inför eventuella framtida verkstäder borde nog förankringen på hemmaplan noggrannare penetreras redan i början av verkstaden. Att vara två från varje projekt ökar givetvis möjligheterna men även andra sätt finns. Kanske bör man mer noggrant formulera utfästelser från arrangören av utvärderingsverkstäder och deltagarna. Till exempel i form av vilka tidsresurser som måste avsättas och vilka återföringsinslag som är rimliga.

I ett mångfacetterat FoU-arbete kan utvärderingsverkstäder spela en viktig roll för deltagarnas egna utveckling av kunskaper och kompetens. Detta innefattar alla deltagare – inte minst för de som leder verkstaden! Formen får givetvis inte vara en gång för alla given utan måste ständigt utvecklas. Olika uppläggningar är tänkbara. Jämförelser mellan olika uppläggningar vore dessutom värdefulla. Min förhoppning är att denna rapport kan ge ett bidrag till ett sådan utveckling.

Referenser

- Berglind & Lindholm (2000) *Utvärdering i praktiken. En introduktion med exempel från försäkringskassan*. Stockholm: Försäkringskassans FoU-enhet
- Cheetham J, et al (1992/97) *Evaluating social work effectiveness*. Buckingham: Open university Press
- Ciarlo (1981) *Utilizing Evaluation: Concepts and Measurement Techniques*. London: Sage
- Eliasson RM, m fl (1990) *Den värderande blicken. Om utvärdering i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Eriksson & Karlsson (1998) *Utvärdera bättre – för kvalitetsutveckling i socialtjänsten*. Stockholm: Förlagshuset Gothia
- Guba & Lincoln (1989) *Fourth Generation Evaluation*. Newbury Park: Sage
- Johansson S (1995) *Verksamhetsbedömningar inom mjuka organisationer. Om kommunala ledares verksamhetsinformation och försök att finna mått på effektivitet inom socialt service*. Göteborgs universitet: CEFOS
- Karlsson O (1995) *Att utvärdera mot vad? Om kriterieproblemet vid intressentbedömningar*. Stockholm: HSL Förlag
- Karlsson O (1999?) *Utvärdering mer än bara metod. En översikt..* Stockholm: Kommentus - kommunförbundet
- Karlsson & Värnestig (2001) *Utvärderingsverkstad - för att få stöd med att utvärdera sitt eget arbete. Redogörelse från den första utvärderingsverkstaden*. Göteborg: FoU i Väst
- Nilsson & Sunesson (1988) *Konflikt, kontroll, expertis*. Lund: Arkiv
- Johansson m fl, (2000) *Projekt som förändringsstrategi – analys av utvecklingsprojekt inom socialtjänsten*. Stockholm: SNS-förlag
- Pihlgren & Svensson (1989) *Målstyrning. 90-talets ledningsform för offentlig verksamhet*. Stockholm: Liber
- Quershi H (1998) "Internal and External Evaluation" i *Scandinavian Journal of Social Welfare*. Vol 7, 2/98
- Rombach & Sahlin (1995) *Från sanningssökande till styrmedel. Om moderna utvärderingar i offentlig sektor*. Stockholm: Nerenius och Santerus
- Socialstyrelsen (2001) *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten* Stockholm: Soc rapport 2000:12

- Thyden T, red (1990) *Kunskapsöverföring och kunskapsvård*. Falun: Dalarnas forskningsråd
- Vedung E " *Utvärdering och de 6 användningarna...*" (I Rombach & Sahlin, 1995)
- Vedung E (1998) *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur
- Weiss C (1981) " *Measuring the Use of Evaluation*" (I Ciarlo, 1981)
- Åberg J O (1997) *Det rationella och det legitima. En studie av utvärderingars teori och praktik*. Göteborgs universitet: Sociologiska institutionen

Bilagor

Utvärderingsverkstaden hösten 2000 och våren 2001

(Fördelningen av svaren framgår)

Kommentera gärna dina svar på frågorna 1-7!

1. Har du fått hjälp att sortera och avgränsa din utvärdering?

Ja, 7 I viss mån, 2 Nej

2. Har du fått hjälp att formulera relevanta frågeställningar?

Ja, 3 I viss mån, 5 Nej, 1

3. Har du fått kunskap om metoder för att samla in data (=material för utvärderingen)?

Ja, 7 I viss mån, 2 Nej

4. Har du fått kunskap om olika tekniker för att bearbeta insamlade data?

Ja, 5 I viss mån, 4 Nej

5. Har du fått kunskap om olika sätt att värdera data?

Ja, **6** I viss mån, **3** Nej

6. Har du fått kunskap om hur du kan strukturera en utvärderingsrapport?

Ja, **6** I viss mån, **1** Nej, **2**

7. Har deltagandet i utvärderingsverkstaden bidragit till en personlig kunskapsutveckling inom området utvärdering?

Ja, **9** I viss mån Nej

8. Har du förmedlat dina erfarenheter till arbetskamrater och chefer?

Ja, **4** I viss mån, **3** Nej, **2**

Om ja: på vilket sätt och i vilka sammanhang? Om nej: varför inte?

9. Tror du att dina kunskaper kan få betydelse för andra än dig själv på ditt arbete?

Ja, **6** I viss mån, **3** Nej

Om ja: på vilket sätt och i vilka sammanhang? Om nej: varför inte?

10. Tycker du att FoU i Väst ska fortsätta att anordna utvärderingsverkstäder? Har du några råd att ge oss? **9 svar "ja"**

Har du ytterligare synpunkter som du vill förmedla till oss?

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Per-Åke och Laila

FRÅGEOMRÅDEN FÖR UPPFÖLJNING VÅREN 2001

Intervjuad/e:

Projekt:

Två frågeområden:

- *hur gick det sedan med utvärderingen?*
- *Hur ser man idag på utvärderingsverkstaden – betydelse för utvärderingen?*

Om den **egna utvärderingen**:

- *uppdraget att utvärdera?*
- Från vem, när, för vem,
- syfte,
- resursram...
- *hur gick man tillväga?*
- Utvärderingens inriktning – resultat, process...
- *hur lades den upp?*
- Vilka metoder/tillvägagångssätt?
- Vilka involverades?
- *Hur sammanställde, tolkade och analyserade?*
- *Vad hade kunnat göras annorlunda?*
- *vad framkom? hur värderade?*
- *Mot vad? "bollplank"?*
- *Vad var det viktigaste med utvärderingen?*
- *dokumentation av utvärderingen?*
- *Rapporter, annat?*
- *Hur presenterat?*
- delrapporter, föredragningar, slutrapport... annat ——— vill gärna ha exemplar !!!
- *Hur har utvärderingen använts?*
- *I vilka sammanhang?*
- *Vilka har efterfrågat...?*
- *Varit till nytta?*

Annat som framkommer om utvärderingen – projektet:

Om **utvärderingsverkstaden**:

Hur kom det sig att du/ni deltog?

Berätta om uppläggningsen, som du/ni minns den?

Vilken betydelse hade utvärderingsverkstaden för den egna utvärderingen?

Vad var bra?

Vad var dåligt?

Eventuellt annat om utvärderingsverkstaden.

Per-Åke K